

Zeeuwse Nota Waterkeringen 2016-2021

Vastgesteld door het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen
d.d. 18 mei 2016

Zeeuwse Nota Waterkeringen 2016-2021

**Vastgesteld door het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen
d.d. 18 mei 2016**

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1. Aanleiding en doel	4
1.2. Status	5
1.3. Formele verhoudingen tussen bestuurslagen	5
1.4. Samenhang tussen visies	7
2. Landelijk en regionaal beleid en regelgeving	8
2.1. Landelijk beleid	8
2.1.1. Deltaprogramma	8
2.1.2. Tweede Nationaal Waterplan 2016-2021	11
2.1.3. Beleidslijn Kust	12
2.1.4. Masterplan Kust en Erfgoed	12
2.2. Regionaal beleid	13
2.2.1. Omgevingsplan Zeeland 2012-2018	13
2.2.2. Ontwerp Waterkeringenbeheerplan Scheldestromen 2016-2020	14
2.2.3. Beheer- en ontwikkelplan voor de Rijkswateren 2016-2021	15
2.2.4. Strandbeleid kustgemeenten	16
2.3. Landelijke regelgeving	17
2.3.1. Waterwet	17
2.3.2. Omgevingswet	18
2.3.3. Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (BARRO)	19
2.3.4. Deltawet waterveiligheid en zoetwatervoorziening	19
2.3.5. Natuurbeschermingswet 1998 en Natura 2000	20
2.3.6. Flora- en faunawet	21
2.3.7. Wet Natuurbescherming	21
2.4. Regionale regelgeving	22
2.4.1. Waterverordening Zeeland	22
2.4.2. Keur watersysteem Waterschap Scheldestromen	23
2.4.3. Verordening ruimte provincie Zeeland	23
3. Veiligheid	24
3.1. Meerlaagsveiligheid	24
3.1.1. Meerlaagsveiligheid	24
3.2. Laag 1 Preventie	25
3.2.1. Vooroeverbestedingen	25
3.2.2. Kustlijnzorg	27
3.2.3. Risico buitendijkse gebieden	30
3.2.4. Normering primaire waterkeringen	32
3.2.5. Wijzigen primaire C-keringen naar regionale of primaire waterkeringen	33
3.2.6. Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)	35
3.3. Laag 2: Bescherming	36
3.3.1. Ruimtelijke adaptatie	36
3.3.2. Project normering regionale waterkeringen en stelselherziening	38
3.4. Crisisbeheersing	40

3.4.1. Crisisbeheersing	40
4. Governance	42
4.1. Governance	42
5. Integratie Waterveiligheid en Ruimtelijke Kwaliteit	45
5.1. Zeeuwse Kust Parelprojecten	45
5.2. Meer Met Dijken Doen	46
5.3. Optimalisatie maatschappelijke meerwaarde bij kustlijn­zorg	47
5.4. Herziening Beleidslijn Kust en opstellen Kustpact	51
6. Visies	54
6.1. Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta	54
6.2. Voorkeursstrategie Kust	56
6.3. Kustvisie provincie Zeeland	59
6.4. Kennisontwikkeling	59
7. Samenwerking	62
7.1. Borgen van kennis en ervaring	62
7.2. Samenwerking tussen partijen	62
7.3. Samenwerking in landelijke en Europese programma's	64
8. Programma 2016-2021	65

1. Inleiding

1.1. Aanleiding en doel

Zeeland kent een goede samenwerking tussen de overheden¹ die betrokken zijn bij de zorg voor de waterkeringen en de waterveiligheid. Deze samenwerking - via het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen – heeft een lange geschiedenis en heeft in 2010 geleid tot de vaststelling van een gezamenlijk beleidskader en gezamenlijke ambitie voor de waterkeringszorg via de Zeeuwse Nota Waterkeringen 2010.

Veel van deze ambities zijn in de afgelopen jaren gerealiseerd, terwijl het gezamenlijke beleidskader gedeeltelijk is achterhaald door nieuwe landelijke ontwikkelingen, zoals:

- In 2014 is het Deltaprogramma vastgesteld. Dit is een ambitieus programma dat Nederland ook voor toekomstige generaties moet beschermen tegen hoog water en moet zorgen voor voldoende zoet water. Ook zijn de deltabeslissingen bekend gemaakt. Het is aan de regio's om uitvoering te geven aan deze deltabeslissingen. Alle partijen die deel uit maken van het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen hebben met deze deltabeslissingen te maken.
- Met de komst van een 2-tal Europese richtlijnen – de Kaderrichtlijn Water en de Richtlijn Overstromingsrisico's – zijn voor de periode 2016-2021 nationale stroomgebied beheerplannen en overstromingsrisicobeheerplannen gemaakt. Beide hebben gevolgen voor het waterveiligheidsbeleid van provincie en waterschap.
- Door het Rijk is het Nationaal Waterplan 2016-2021 vastgesteld, waarin de hoofdlijnen van het nationale waterbeleid worden aangegeven.

Landelijke ontwikkelingen behoeven vaak een regionale uitwerking en leiden tot nieuwe opgaven in de regio. Opgaven die veelal alleen via samenwerking tussen partijen kunnen worden uitgevoerd. Dat vormt reden om in het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen nieuwe beleidsafspraken te maken en een gezamenlijke ambitie te bepalen.

Deze ambitie krijgt vorm via een uitvoeringsagenda, die concreet per actiepoint zal aangeven wat het te bereiken doel is en wie van de samenwerkende partijen binnen het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen de initiatiefnemer is.

¹ Binnen het ZOW wordt samengewerkt tussen de kustgemeenten, waterschap Scheldestromen, Rijkswaterstaat en provincie Zeeland, onder voorzitterschap van de gedeputeerde die belast is met de portefeuille waterveiligheid.

1.2. Status

De Zeeuwse Nota Waterkeringen wordt vastgesteld door het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen. Deze nota heeft geen formele status. Waar nodig vertalen de samenwerkende overheden de gemaakte beleidskeuzes en de ambities voor de waterkeringszorg door in de eigen beleidsplannen, zoals het Omgevingsplan van de provincie Zeeland, het waterkeringenbeheerplan van het Waterschap Scheldestromen en de structuurvisies en bestemmingsplannen van de Zeeuwse gemeenten.

Rijkswaterstaat neemt als rijkspartner binnen het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen een andere positie in dan de regionale overheden. Rijkswaterstaat neemt met name deel aan het overleg om de eigen beheertaken rond waterkeringen en veiligheid goed af te kunnen stemmen met de taken van de regionale overheden en daar een goede samenwerking in te zoeken.

Rijkswaterstaat steunt het beleid van de Zeeuwse Nota Waterkeringen, voor zover het past binnen het Nationaal Waterplan. Zo niet, dan is voor Rijkswaterstaat het nationale beleid leidend.

De partijen in het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen willen deze ambities gezamenlijk tot uitvoering brengen. Iedere partij draagt daar vanuit de eigen bevoegdheid en verantwoordelijkheid aan bij. Deze ambities zijn vertaald naar een uitvoeringsprogramma voor de periode 2016-2021.

1.3. Formele verhoudingen tussen bestuurslagen

Waterwet

Op basis van de Waterwet dragen meerdere overheden de verantwoordelijkheid voor de zorg voor de waterkeringen.

De Waterwet is een integrale wet die regels geeft met betrekking tot het beheer en gebruik van watersystemen. Daarnaast regelt de Waterwet de samenhang tussen het waterbeleid en de ruimtelijke ordening.

De Waterwet bevat tevens de veiligheidsnormen voor de primaire waterkeringen.

Toezicht primaire waterkering

Op basis van artikel 3.9 Waterwet berust het formele toezicht op de primaire waterkeringen bij de minister van Infrastructuur en Milieu.

Het beheer van de primaire waterkeringen in Zeeland is wat betreft de duinen en dijken langs de Noordzee en Deltawaren in handen van het waterschap Scheldestromen. Hiertoe heeft het Waterschap een Waterkeringenbeheerplan, keur en vergunningenbeleid vastgesteld.

De Deltawerken zelf worden beheerd door het Rijk. In de praktijk is Rijkswaterstaat met deze taak belast. Naast de stormvloedkering in de Oosterschelde, ook de compartimenteringsdammen en de afsluitdammen in de Deltawateren en de sluizencomplexen gelegen in het hoofdwatersysteem.

De minister is toezichthouder op alle primaire waterkeringen, dus ook voor de waterkeringen die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat.

Vanaf 2014 oefent de minister het toezicht uit op de primaire waterkeringen in plaats van de provincie.

Door de minister is de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) belast met het toezicht en de handhaving van wet- en regelgeving.

Toetsing van de waterkering

De Waterwet geeft voor elke primaire waterkering de veiligheidsnorm aan. Elke 6 jaar² moet de beheerder aan de minister verslag uitbrengen (art. 2.12 Waterwet) over de algemene waterstaatkundige toestand van de primaire waterkering.

Het Rijk oefent controle uit op de toetsing van de primaire waterkeringen door het Waterschap en Rijkswaterstaat³ (o.a. de Rijksdammen), zowel van dijkvakken die zijn afgekeurd als vakken die zijn goedgekeurd.

Projectplan

Indien een waterkering door de beheerder wordt afgekeurd en ook de minister van oordeel is dat de waterkering niet aan de hydraulische randvoorwaarden voldoet, stelt de beheerder een projectplan op dat is gericht op versterken van de waterkering. Dat is een integraal plan, waarin aan alle belangen aandacht wordt besteed. Indien nodig bevat dit plan tevens een passende beoordeling op basis van de Natuurbeschermingswet en een MER-beoordeling.

Op basis van artikel 5.7 Waterwet moet het projectplan door Gedeputeerde Staten worden goedgekeurd.

Calamiteitenplan

De beheerder is verantwoordelijk voor het opstellen – in afstemming met de veiligheidsregio - van een calamiteitenplan en het houden van oefeningen om doeltreffend optreden in (dreigende) overstromingssituaties te oefenen. De evaluatie van deze oefeningen wordt aan de Veiligheidsregio gezonden. Ter informatie worden evaluaties tevens toegezonden aan de provincie Zeeland.

Waterverordening Zeeland

De Waterwet geeft voor meerdere onderwerpen aan dat hiervoor bij provinciale verordening nadere regels kunnen of moeten worden gesteld. Door Provinciale Staten is hiertoe op 23 december 2009 de Waterverordening Zeeland vastgesteld. Relevant voor deze nota zijn de volgende onderwerpen:

Overlegstructuur

Via art. 2.1 is het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen in het leven geroepen, dat bestaat uit vertegenwoordigers namens Gedeputeerde Staten, het waterschap, Rijkswaterstaat en de kustgemeenten. Dit is een adviesorgaan aangaande het beleid en beheer van de primaire en regionale waterkeringen en de kustveiligheid.

Toezicht regionale waterkering

De minister is verantwoordelijk voor het toezicht op de regionale waterkeringen in beheer bij Rijkswaterstaat. De norm voor de regionale keringen in beheer bij Rijkswaterstaat wordt vastgesteld door de minister. De provincie houdt toezicht op de regionale keringen die in beheer zijn bij het Waterschap.

Het Waterschap is beheerder van de regionale waterkeringen, behoudens de regionale waterkeringen langs het kanaal Gent-Terneuzen, die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat. De provincie is kaderstellend en

² Deze 6-jaarlijkse cyclus zal worden vervangen door een 12-jaarlijkse cyclus. Deze wijziging wordt doorgevoerd gelijktijdig met de implementatie van de nieuwe normering en het wettelijke toetsingsinstrumentarium in de Waterwet.

³ Deze check wordt in de praktijk uitgevoerd door de Inspectie Leefomgeving en Transport, die rapporteert aan de Minister.

heeft in dat verband via de Waterverordening het stelsel van regionale waterkeringen vastgelegd (art. 2.2), dat moet voldoen aan een indicatieve veiligheidsnorm (art. 2.3) die is bepaald op basis van de hoogste tweejaarlijkse waterstand op het buitenwater.

De planologische bescherming van dit stelsel van regionale waterkeringen is later geregeld in art. 2.11 van de op 28 september 2012 vastgestelde Verordening ruimte provincie Zeeland (in samenhang met het Omgevingsplan).

1.4. *Samenhang tussen visies*

Door de verschillende overheden, verantwoordelijk voor de kust, zijn beleidsvisies vastgesteld die betrekking hebben op de kust.

Door het Rijk zijn een tweetal visies vastgesteld:

- Het Nationaal Waterplan, met als belangrijkste doelstelling het wettelijk verankeren van de Delta-beslissingen (zoals opgenomen in het Deltaprogramma);
- De Beleidslijn Kust, dat het beleid bevat voor de beoordeling van initiatieven met een ruimtebeslag binnen het kustfundament.

De provincie Zeeland heeft haar beleid voor de kust vastgelegd in het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018, waarin het medegebruik van waterkeringen door ruimtelijke en economische opgaven een belangrijk beleidspunt is. Provinciale Staten hebben op 11 maart 2016 een herziening van het Omgevingsplan Zeeland vastgesteld, waarbij beleid voor bebouwing in de kust is opgenomen.

Het waterschap Scheldestromen heeft het beleid en beheer voor haar kerntaak – de waterveiligheid in Zeeland – neergelegd in het Waterkeringenbeheerplan 2016-2020.

De Zeeuwse kustgemeenten hebben via de strandnota's beleid geformuleerd voor de stranden, terwijl een aantal gemeenten een ruimtelijke visie hebben vastgesteld voor kernen aan de kust of aan één van de Deltawateren.

2. Landelijk en regionaal beleid en regelgeving

2.1. Landelijk beleid

2.1.1. Deltaprogramma

Het Deltaprogramma is een programma om Nederland ook in de toekomst te beschermen tegen overstromingen en de zoetwatervoorziening veilig te stellen. Door klimaatverandering en bodemdaling treden er veranderingen op, waarop we ons moeten voorbereiden. Doel is dat de waterveiligheid en de zoetwatervoorziening in 2050 duurzaam en robuust is, zodat ons land de grotere extremen van het klimaat veerkrachtig kan blijven opvangen.

Met Prinsjesdag 2014 zijn de Deltabeslissingen bekend gemaakt. Deltabeslissingen zijn hoofdkeuzen voor de aanpak van waterveiligheid en zoetwatervoorziening in Nederland. De Deltabeslissingen geven richting aan de maatregelen die Nederland hiervoor inzet, op korte en op lange termijn.

Voor de waterkeringszorg in Zeeland zijn de volgende Deltabeslissingen belangrijk:

Deltabeslissing waterveiligheid: hierin staan nieuwe normen voor de waterveiligheid centraal. Deze zijn tot stand gekomen met de risicobenadering (kans x gevolg): de normen hangen niet alleen samen met de kans op een overstroming, maar ook met de gevolgen daarvan (uitgedrukt in het potentiële aantal slachtoffers, de economische schade en de uitval van vitale en kwetsbare infrastructuur).

Met de nieuwe normen krijgt iedereen die achter dijken of duinen woont een beschermingsniveau van 10^{-5} als basis: de kans dat hij of zij overlijdt door een overstroming mag niet groter zijn dan 1:100.000 per jaar. Waar grote groepen slachtoffers kunnen vallen of grote schade kan optreden door overstromingen, geldt een hoger beschermingsniveau. Ook de aanwezigheid van belangrijke 'vitale' functies kan aanleiding voor een hoger beschermingsniveau zijn. In Zeeland speelt dat bijvoorbeeld bij de kerncentrale Borssele.

Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie: deze deltabeslissing richt zich op het waterrobuust en klimaatbestendig inrichten van Nederland, door bij ruimtelijke en economische ontwikkelingen in te spelen op een

stijgende zeespiegel en bodemdaling (toename overstroomingsrisico), hogere temperaturen in de zomer (hittestress en verdroging) en extremere weersomstandigheden (wateroverlast).

De ambitie in deze Deltabeslissing is dat in 2020 bij nieuwe ontwikkelingen zoveel mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust wordt gehandeld. Het waterveiligheidsbeleid en klimaatbestendig handelen heeft zijn vertaling gekregen naar het ruimtelijke beleid. De ambitie is dat Nederland in 2050 zo goed mogelijk waterrobuust en klimaatbestendig is ingericht. Het beperken van schade en slachtoffers bij een overstroming is uitgangspunt bij nieuwe ontwikkelingen.

Strategische Beslissing Zand: het zand langs de Nederlandse kust vormt een natuurlijke bescherming voor ons land. Nederland houdt de hoeveelheid zand op orde met zandsuppleties. Uitgangspunt van de beslissing Zand is dat de zandbalans langs de kust op orde blijft en dat het kustfundament duurzaam meegroeit met de zeespiegelstijging. Zo nodig nemen de zandsuppleties daarvoor in omvang toe. Het is wenselijk dat zandsuppleties niet alleen bijdragen aan het handhaven van de kustlijn (het eerste doel), maar ook zoveel mogelijk aan lokale en regionale doelen voor een economisch sterke en aantrekkelijke kust.

De Deltabeslissingen zijn per deelgebied vertaald in een voorkeursstrategie voor waterveiligheid en zoetwater. Deze voorkeursstrategieën zijn voor het betreffende deelgebied het kompas voor de keuze van maatregelen. Voor Zeeland zijn de volgende voorkeursstrategieën van belang:

Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta: klimaatverandering en sociaaleconomische ontwikkelingen stellen het gebied voor opgaven voor waterveiligheid en zoetwatervoorziening. Ook op andere gebieden is de Zuidwestelijke Delta verre van "af": de meeste deltawateren zijn ecologisch niet gezond en het economisch gebruik van de wateren staat onder druk.

Met de nieuwe normen voor de waterkeringen zijn op verschillende plaatsen in de Zuidwestelijke Delta dijkversterkingen nodig. Bij iedere dijkversterking wordt onderzocht of innovatieve dijken⁴ mogelijk zijn die ook kansen bieden voor natuur, recreatie en wonen.

De voorkeursstrategie is opgesteld door de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta (bestaande uit vertegenwoordigers van Rijk, provincies, waterschappen, gemeenten en maatschappelijke partijen) en is via de Deltacommissaris aangeboden aan de Stuurgroep Deltaprogramma⁵.

Voor de Oosterschelde voorziet de voorkeursstrategie in een toekomstbestendige aanpak van waterveiligheid die ook bijdraagt aan het verminderen van de zandhonger.

In de Westerschelde wordt het storten van baggerspecie benut om vooroevers van dijken mee laten stijgen met de zeespiegel. Dat biedt ook kansen voor natuurherstel. Daarnaast zijn op lange termijn maatregelen nodig om het toenemende getijverschil te temperen.

Rijk en regio hebben voor de Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer gezamenlijk onderzocht of waterberging in de Grevelingen een optie is om de waterveiligheid op lange

⁴ Innovatieve dijken houden in:

Technische innovaties om versterkingen goedkoper of efficiënter uit te voeren

Innovaties gericht op verbreding van de functie van waterkeringen

⁵ de voorkeursstrategie is te raadplegen via de website <http://www.zwdelta.nl/projecten/delta-programma.htm>

termijn op orde te houden. De conclusie is dat het niet nodig is deze optie open te houden. Dijkversterkingen langs het Hollands Diep en Haringvliet blijken een kostenefficiëntere oplossing dan aanvullende waterberging in de Grevelingen.

Als de zeespiegel stijgt, kan het nodig zijn meer zand te suppleren om de waterveiligheid op orde te houden. Meer kennis over de zandverplaatsingen ontstaat door integrale studies voor de mondingen van Westerschelde, Oosterschelde, Grevelingen en Haringvliet uit te voeren. Ook pilots leveren kennis over zandsuppleties op, bijvoorbeeld pilots met suppleties op geulwanden (Zuidwest-Walcheren), zandsuppletie op de Roggeplaat (Oosterschelde) en een (mogelijke) sedimentpilot samen met Vlaanderen in het mondingsgebied van het Schelde-estuarium.

Voorkeursstrategie Kust: opgaven voor waterveiligheid kunnen langs de kust ontstaan door bodemdaling en zeespiegelstijging als gevolg van klimaatverandering. Naast de reguliere zandsuppleties en beheer en onderhoud van de waterkeringen zijn tot 2050 waarschijnlijk – op basis van de huidige kennis - geen grote ingrepen nodig.

Afhankelijk van het tempo van zeespiegelstijging zullen op langere termijn op een aantal plaatsen maatregelen nodig zijn om het gewenste beschermingsniveau te behouden.

De voorkeursstrategie heeft als doel: een veilige, aantrekkelijke en economisch sterke kust. De veiligheid van de kust wordt geborgd via het handhaven van de basiskustlijn (BKL) en het meegroeien van het kustfundament met de zeespiegelrijzing. Handhaving van de BKL via zandsuppleties voorkomt dat Nederland kleiner wordt. Jaarlijks wordt langs de kust 12 miljoen m³ zand aangebracht om het kustfundament mee te laten groeien met de zeespiegelrijzing. In 2020 wordt besloten of – met het oog op de zeespiegelrijzing – deze hoeveelheid toereikend is.

Daar waar de Noordzeekust wordt beschermd met een harde zeewering zonder voorliggend strand – op deze locaties is er geen BKL geprojecteerd – is het beschermen van het kustfundament met zandsuppleties geen optie. Op deze locaties worden – indien vereist – vooroeverbestortingen uitgevoerd.

Onderdeel van de Voorkeursstrategie Kust vormt de *Nationale Visie Kust*: de Nationale Visie Kust is op initiatief van de kustprovincies opgesteld en door het Rijk opgenomen in het Deltaprogramma. Daarin wordt de Noordzee kust aangemerkt als de "Gouden Rand" van Nederland, waarin ruimtelijke ambities worden verbonden met opgaven voor de waterveiligheid. Innovatieve maatregelen om de kustveiligheid voor de toekomst veilig te stellen betekenen tevens een stimulans voor de kust economie, via het benutten van ruimtelijke en/of economische kansen. Via de "meegroeiconcepten" is er een instrument ontwikkeld om de lange termijn opgaven voor kustveiligheid te verbinden met de opgaven voor ruimtelijke en economische ontwikkeling die zich op een kortere tijdschaal voordoen. De kustzone fungeert daardoor als (internationale) etalage van innovatief kustbeheer en meervoudig ruimtegebruik.

Deze ambitie krijgt vorm via de Kust Parels die langs de Nederlandse kust zijn aangewezen. In Zeeland gaat het om Cadzand-Bad, Vlissingen, Zuidwest Walcheren, de Manteling, de Veerse Dam, Kop van Schouwen en de Brouwersdam.

2.1.2. Tweede Nationaal Waterplan 2016-2021

Het Nationaal Waterplan wordt elke 6 jaar herzien om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen en inzichten. Op 12 december 2015 heeft de minister van Infrastructuur en Milieu het Ontwerp Nationaal Waterplan 2016-2021 aan de Tweede Kamer aangeboden.

Het belangrijkste onderdeel van het Nationaal Waterplan 2016-2021 is de wettelijke verankering van de Deltabeslissingen.

Daarnaast worden in het Nationaal Waterplan de afspraken verwerkt die de Rijksoverheid op verschillende beleidsterreinen heeft gemaakt en die een relatie hebben met water, zoals het Energieakkoord, de Natuurambitie Grote Wateren, de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte en het Bestuursakkoord Water.

Met het Nationaal Waterplan voldoet Nederland aan de Europese eisen om plannen en maatregelenprogramma's op te stellen volgens de Kaderrichtlijn Water, de Richtlijn Overstromingsrisico's en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie.

Eén van de onderdelen van dit Nationaal Waterplan is de Beleidsnota Noordzee 2050 Gebiedsagenda. Deze lange termijnvisie voor de Noordzee is voor Zeeland interessant, omdat toekomstige kansen worden gekoppeld aan bestaande ontwikkelingen en opgaven.

De gebiedsagenda is opgebouwd aan de hand van 5 thema's:

1. Bouwen met de Noordzee natuur
2. Energietransitie op zee
3. Meervoudig/multifunctioneel gebruik van de ruimte
4. Verbinding van land en zee
5. Bereikbaarheid/scheepvaart.

De Minister van Infrastructuur & Milieu heeft aangekondigd dat onderdeel 4 verder aangescherpt zal worden via een verkenning van de ontwikkelingen in kustregio's en kustplaatsen, omdat nog geen grondige

analyse is gemaakt van de lokale situaties. Het gaat daarbij om ontwikkelingen op het gebied van recreatie, toerisme, cultuur (en de maatschappelijke en bestuurlijk blik van land naar zee), havens, visserij e.d., maar ook ontwikkelingen als logistieke verbindingen met offshore locaties.

Het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen heeft via een zienswijze een voorzet gegeven voor deze analyse.

2.1.3. Beleidslijn Kust

Het Rijk had het voornemen om in 2015 de Beleidslijn Kust uit 2007 te herzien. Deze Beleidslijn Kust zou op hoofdlijnen de randvoorwaarden bevatten voor initiatieven met een ruimtebeslag in het kustfundament, beredeneerd vanuit de beleidsdoelen voor waterveiligheid. Dit met als doel om meer ruimte te bieden voor meervoudig gebruik van waterkeringen, voor zover deze niet strijdig zijn met de veiligheid en de mogelijkheden voor onderhoud van de kust en behoud van het kustfundament.

Een belangrijke aanleiding voor deze herziening was de Nationale Visie Kust. Het belangrijkste doel in deze visie is dat de kust in de toekomst veilig blijft en aantrekkelijker en economisch sterker wordt. Eén van de manieren om dat te bereiken is het slimmer benutten van de ruimte in de kustzone en het creëren van stimuleren van multifunctioneel ruimtegebruik, zoals nieuwe combinaties van veiligheid en andere functies. Overheden moeten daarvoor intensiever samenwerken, waarbij de verantwoordelijkheden voor ruimtelijke ontwikkeling en natuur (provincie en gemeenten) en waterveiligheid (Rijk en waterschappen) blijven zoals ze zijn.

Een tweede belangrijke reden voor het herzien van de Beleidslijn Kust 2007 was het van kracht worden van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte in 2012. Deze structuurvisie geeft invulling aan het streven van het Rijk naar deregulering en decentralisatie van de ruimtelijke ordening. Ruimte voor waterveiligheid blijft een zaak van nationaal belang, maar de zorg voor ruimtelijke ordening en natuur wordt vooral overgelaten aan gemeenten en provincies. Waterschappen behouden hun eigen taken en bevoegdheden op het gebied van waterveiligheid.

Bij de publicatie van de nieuwe Beleidslijn Kust bleek bij natuurbeschermingsorganisaties en ook in de Tweede Kamer onvoldoende draagvlak voor uitvoering ervan.

De vervolgstappen worden beschreven in par. 5.4, 'Herziening Beleidslijn Kust en opstellen Kustpact.'

2.1.4. Masterplan Kust en Erfgoed

Het Masterplan Kust en Erfgoed beschrijft de cultuurhistorie van het Nederlands kustgebied. Dit plan biedt een langetermijnvisie op het omgaan met cultuurhistorie in het Nederlands kustgebied. Daarmee beoogt het een leidraad te zijn voor plannen in het gebied. Daarbij komen de belangrijkste opgaven voor dit gebied aan de orde, zoals kustveiligheid of het gebruik van de kust voor winning van wind- en getijdenenergie. Daarnaast biedt het rapport voor elk deel van de kuststrook handvatten voor plannen en beleid.

2.2. *Regionaal beleid*

2.2.1. Omgevingsplan Zeeland 2012-2018

In 2012 is het Omgevingsplan Zeeland integraal herzien. Het provinciale beleid zet in op het voorkomen van overstromingen door uit te gaan van handhaving van het huidige wettelijke beschermingsniveau en – zo mogelijk – een hoger beschermingsniveau via de primaire waterkeringen.

Aanvullend daarop kan het risico op slachtoffers en schade verder worden beperkt door in de ruimtelijke inrichting en de locatiekeuze voor kwetsbare objecten rekening te houden met het de mogelijkheid van een overstroming. Hetzelfde doel wil de provincie bereiken door een herijking van het stelsel van regionale waterkeringen en het vastleggen van normen voor deze regionale waterkeringen. Deze actie is in 2014 gestart en wordt in 2020 afgerond. Het nieuwe stelsel en de bijbehorende normering zullen worden verankerd in de Verordening ruimte provincie Zeeland (het stelsel) en de provinciale Waterverordening (de normering).

Het Omgevingsplan Zeeland stimuleert het medegebruik van waterkeringen door ruimtelijke en economische opgaven zoveel als mogelijk integraal met de veiligheidsopgaven op te pakken. Deze aanpak wordt gevolgd bij de Kust Parels in Zeeland. Een aantal van deze Kust Parels is in uitvoering, terwijl een aantal Kust Parels in de fase van voorbereiding verkeert.

Deze aanpak zal ook gevolgd gaan worden bij het project Meer Met Dijken Doen, waarbij meekoppel mogelijkheden worden gezocht tussen veiligheidsopgaven en kansen op het gebied van natuur, ruimte en economie.

Nederland heeft in het kader van de Europese Richtlijn Overstromingsrisico's (ROR) voor verschillende stroomgebieden – waaronder de Schelde - een overstromingsrisicobeheerplan opgesteld, dat op 22 december 2015 van kracht wordt. De verplichte elementen vanuit de Europese richtlijn zijn verwerkt in een planuitwerking van paragraaf 3.2.9. "Hoogwaterveiligheid" van het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018. Voor het stroomgebied van de Schelde is een overstromingsgevaarkaart gemaakt die laat zien welke gebieden in theorie door een overstroming getroffen kunnen worden. Via een overstromingsrisicokaart⁶ (zie bijlage 1) zijn de gevolgen van een overstroming voor de bewoners, de economie, het milieu en het culturele erfgoed in beeld gebracht.

Provinciale Staten van Zeeland hebben op 3 juli 2015 een kadernota herziening Omgevingsplan Zeeland 2012-2018 vastgesteld. Daarin wordt o.a. geanticipeerd op de nieuwe Beleidslijn Kust (zie par. 2.1.3) en de daarin gemaakte keuze om binnen het kustfundament van de Noordzeekust nieuwbouw toe te staan, indien dit vanuit de waterveiligheid geen beletsel is. Provinciale Staten hebben aangegeven dat er vanuit de belangen van natuur, rust en ruimte aanleiding is beperkingen op te leggen aan nieuwbouw, met uitzondering van bestaand bebouwd gebied en enkele kansrijke locaties voor economische ontwikkeling. De huidige regels voor kustbebouwing uit het BARRO blijven echter vooralsnog van kracht (zie par. 2.3.3). Op 20 oktober 2015 hebben Gedeputeerde Staten de ontwerp herziening Omgevingsplan 2012-2018 vastgesteld, die op basis van de door Provinciale Staten gemaakte keuzes is opgesteld. Op 11 maart 2016 hebben Provinciale Staten deze herziening van het Omgevingsplan 2012-2018 vastgesteld.

2.2.2. Ontwerp Waterkeringenbeheerplan Scheldestromen 2016-2020

In het ontwerp Waterkeringenbeheerplan 2016-2020 beschrijft het waterschap Scheldestromen het beleid en beheer voor de kerntaak waterkeringen: waterveiligheid in Zeeland. Het ontwerp Waterkeringenbeheerplan Scheldestromen 2016-2020 is opgesteld naar aanleiding van:

- de wijziging van de Waterwet;
- de invoering van de zorgplicht voor waterkeringen;
- de vanaf 2017 door het waterschap uit te voeren toetsing op de nieuwe normering;
- de doelen en ambities die zijn opgenomen in het bestuursprogramma en de strategienota 2015-2019 van het waterschap Scheldestromen.

Naast het gegeven dat de waterkeringen belangrijk zijn voor de waterveiligheid zijn de waterkeringen ook aantrekkelijke gebieden voor andere gebruikers. In de Algemene Regels, de keur en de Nota Vergunningsbeleid waterkeringen van het waterschap staan de regels voor het medegebruik van de waterkeringen. Het waterschap wil economische en recreatieve belangen toestaan als het niet in strijd is met de hoofdfunctie: waterveiligheid voor nu en in de toekomst. Het waterschap houdt tevens vast aan het beleid van het vaststellen van bebouwingscontouren. Ongewenste bebouwing buiten de bestaande bebouwingscontouren wordt hiermee tegen gegaan.

⁶ Deze kaarten zijn te raadplegen op <http://www.risicokaart.nl>

Het plan bevat een uitvoeringsprogramma, waarin wordt aangegeven welke maatregelen het waterschap in de beheerperiode zal nemen om de waterkeringen op orde te brengen en te houden. Het waterkeringenbeheerplan zal in mei 2016 ter vaststelling aan de Algemene Vergadering van het waterschap worden voorgelegd.

Bij de ambtelijke voorbereiding van dit waterkeringenbeheerplan heeft afstemming plaats gevonden met de Zeeuwse Nota Waterkeringen.

2.2.3. Beheer- en ontwikkelplan voor de Rijkswateren 2016-2021

De Waterwet schrijft voor dat alle waterbeheerders éénmaal in de zes jaar hun beheerplan voor de wateren onder hun beheer moeten herzien. Het huidige Beheer- en Ontwikkelplan Rijkswateren is vastgesteld op 22 december 2015 en geldt voor de jaren 2016 – 2021. Met dit plan legt Rijkswaterstaat 'aan de voorkant' verantwoording af voor zijn taakvervulling in de komende zes jaar. Het geeft aan wat partners en gebruikers mogen verwachten. Gezien de maatschappelijke en bestuurlijke consultatie over het ontwerp, de tervisielegging en de goedkeuring door de minister is Rijkswaterstaat aanspreekbaar op de uitvoering ervan.

Het Beheer- en ontwikkelplan Rijkswateren werkt het beheer en onderhoud uit in kerntaken, gebruiksfuncties en gebieden. De kerntaken zijn: waterveiligheid, voldoende water, schoon & gezond water, vlot & veilig verkeer over water en een duurzame leefomgeving. Het plan onderscheidt wettelijk aangewezen gebruiksfuncties (zoals natuur en drinkwater) en overige functies (zoals landbouw en waterrecreatie). Kerntaken en gebruiksfuncties komen samen in gebiedsgerichte uitwerkingen voor rivieren, kanalen, IJsselmeergebied, Wadden, Zuidwestelijke Delta en Noordzee en kust.

Het Beheer- en Ontwikkelplan Rijkswateren 2016-2021 bouwt voort op het vorige beheerplan, zowel voor het beheer, de afwegingskaders als de manier van werken. Vernieuwing komt voort uit veranderingen in het beheergebied, nieuw beleid, innovatie en bestuurlijke afspraken. Ook is er een toenemende beheeropgave door nieuw en gewijzigd areaal.

Specifiek voor de Zuidwestelijke Delta en de kust ligt voor de planperiode 2016 – 2021 het accent op:

- Het uitwerken van de Deltabeslissingen voor waterveiligheid en zoetwater
- Realiseren van het tweede maatregelenpakket voor de Kaderrichtlijn Water
- Uitvoeren van de eerste generatie Natura 2000 beheerplannen
- Verankeren van duurzame leefomgeving in het werk van Rijkswaterstaat
- Meekoppelen van andere belangen en doelen dan die van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- Sober en efficiënt beheer en onderhoud
- Een procesgerichte aanpak van het werk

2.2.4. Strandbeleid kustgemeenten

Een aantal kustgemeenten heeft beleid voor de stranden geformuleerd. De gemeente Veere heeft een Kadernota strand- en duingebied, terwijl de gemeente Schouwen-Duiveland beschikt over een Nota strand-zonering. De gemeente Sluis werkt aan een strandnota "De toekomst van het strand", die najaar 2016 door de gemeenteraad wordt behandeld.

In deze nota's is beleid opgenomen voor onderwerpen als:

- Beheer en onderhoud van de stranden
- De voorzieningen op het strand
- Bereikbaarheid en parkeren
- De ruimte die wordt geboden voor bebouwing, zowel permanente bebouwing als seizoensgebonden bebouwing;
- De duinovergangen en de fiets- en wandelpaden over de duinen;
- Zonering en thematisering.

Daarnaast hebben een aantal gemeenten een ruimtelijke visie vastgesteld voor kernen aan de kust of één van de Deltawateren. In deze visies zijn ook ontwikkelingen opgenomen die betrekking hebben op de waterkeringszone. Dergelijke visies hebben o.a. een rol gespeeld bij het programma Meer Met Dijken Doen.

2.3. Landelijke regelgeving

2.3.1. Waterwet

De Waterwet is een integrale wet die regels geeft met betrekking tot het beheer en gebruik van watersystemen. Daarnaast regelt de Waterwet de samenhang tussen het waterbeleid en de ruimtelijke ordening.

Toezicht primaire waterkering

Tot 1 januari 2014 berustte het formele toezicht op de primaire waterkeringen bij de provinciebesturen. Dat is gewijzigd naar aanleiding van afspraken in het Bestuursakkoord Water, die o.a. betrekking hebben op het efficiënter werken in de waterkeringszorg (wijziging van het toezicht) en het verminderen van de "bestuurlijke drukte" (duidelijke afspraken wie wat doet). Nu berust dit toezicht bij de Minister van Infrastructuur en Milieu. De minister is toezichthouder op alle primaire waterkeringen, dus ook de waterkeringen die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat. Dit toezicht wordt sinds 1 januari 2014 uitgeoefend door de Inspectie Leefomgeving en Transport.

Het beheer van de primaire waterkeringen is in handen van het waterschap Scheldestromen. Hiertoe heeft het waterschap een ontwerp Waterkeringenbeheerplan 2016-2020 (zie par. 2.2.2), keur, legger waterkeringen en vergunningenbeleid (zie par. 2.4.2) vastgesteld.

De Deltawerken worden beheerd door Rijkswaterstaat. Naast de stormvloedkering in de Oosterschelde zijn dit de compartimenteringsdammen en de afsluitdammen in de Deltawateren en de sluizencomplexen gelegen in het hoofdwatersysteem.

Toetsing van de waterkering

De Waterwet geeft voor elke dijkkring de veiligheidsnorm aan. Voor de 7 Zeeuwse dijkkringen geldt op dit moment nog een overschrijdingskans van 1 : 4000 jaar. Dat betekent dat de primaire waterkering moet zijn berekend op een waterstand die gemiddeld eens in de 4000 jaar kan optreden. In het kader van de Delta-beslissing Waterveiligheid wordt de veiligheidsnormen bepaald door een risicobenadering (zie par. 2.1.1). Dat heeft tot gevolg dat de veiligheidsnormen niet meer worden uitgedrukt in een overschrijdingskans maar in een overstromingskans.

Elke 6 jaar moet de beheerder aan de minister verslag uitbrengen over de algemene waterstaatkundige toestand van de primaire waterkering. Het rijk stelt daartoe hydraulische randvoorwaarden op, waarbij rekening wordt gehouden met de nieuwste kennis, inzichten en ontwikkelingen.

Deze 6-jaarlijkse cyclus zal worden vervangen door een 12-jaarlijkse cyclus. Deze wijziging wordt doorgevoerd, gelijktijdig met de implementatie van de nieuwe normering en het wettelijke toetsingsinstrumentarium in de Waterwet.

De eerstvolgende toetsronde van de primaire waterkeringen door waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat start in 2017 (landelijke Vierde Toetsing). Deze toetsing zal plaatsvinden op basis van de nieuwe normering, waarvoor vanaf 2017 gefaseerd toetsingsinstrumenten beschikbaar gaan komen. In 2023 zullen de resultaten van de toetsronde via een rapportage aan de 1^e en 2^e Kamer worden aangeboden.

Projectplan

Indien een waterkering door de beheerder wordt afgekeurd en ook de minister van oordeel is dat de waterkering niet aan de hydraulische randvoorwaarden voldoet, stelt de beheerder een projectplan op dat is gericht op het versterken van de waterkering. Dat is een integraal plan, waarin aan alle belangen aandacht wordt besteed. Indien nodig bevat dit plan tevens een passende beoordeling op basis van de Natuurbeschermingswet en een MER-beoordeling.

Op basis van artikel 5.7 van de Waterwet moet het projectplan door Gedeputeerde Staten worden goedgekeurd.

Calamiteitenplan

De beheerder is verantwoordelijk voor het opstellen – in afstemming met de Veiligheidsregio - van een calamiteitenplan en het houden van oefeningen om doeltreffend op te kunnen treden in (dreigende) overstromingssituaties. De evaluatie van deze oefeningen wordt aan de Veiligheidsregio gezonden. Ter informatie worden evaluaties tevens toegezonden aan de provincie Zeeland.

2.3.2. [Omgevingswet](#)

Met de Omgevingswet vereenvoudigt het grote aantal regels dat voor het omgevingsrecht van toepassing is en worden de regels voor ruimtelijke projecten gebundeld. Zo wordt het makkelijker om ruimtelijke projecten te starten.

De minister van Infrastructuur en Milieu heeft op 17 juni 2015 het wetsvoorstel 'Omgevingswet' naar de Tweede Kamer gestuurd. De Tweede Kamer heeft met het wetsvoorstel ingestemd. Het voorstel ligt nu ter

behandeling bij de Eerste Kamer. Daarna volgt de publicatie in het Staatsblad en wordt er invoeringsregeling gemaakt. Naar verwachting treedt de wet in 2018 in werking.

Eén van de wetten die grotendeels in de Omgevingswet opgaat is de Waterwet.

Van belang in verband met het onderwerp Ruimtelijke Adaptatie is dat in de Omgevingswet een watertoets – afkomstig uit de Wet op de ruimtelijke ordening - zal worden opgenomen. Dit is een instrument waarmee in een vroeg stadium aandacht wordt besteed aan de waterbelangen in ruimtelijke plannen en besluiten.

Sinds 1 januari 2013 voert Rijkswaterstaat diverse kennis- en uitvoeringstaken uit op het gebied van milieu en leefomgeving. Taken die voorheen door het Agentschap NL (thans omgevormd tot Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) werden uitgevoerd. Rijkswaterstaat is nu dé uitvoeringsorganisatie van beleid en regelgeving van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Hiermee bundelt dit ministerie alle uitvoeringstaken op het gebied van milieu en leefomgeving. Rijkswaterstaat voert ook programma's uit voor andere opdrachtgevers, zoals decentrale overheden en andere ministeries. Als beheerder van het wegennet, vaarwegennet en watersysteem voert Rijkswaterstaat belangrijke leefomgevingstaken uit, zoals het terugdringen van blauwalg, het saneren van waterbodems, maar ook de aanleg van natuurvriendelijke oevers, ecoducten en wildtunnels.

2.3.3. Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (BARRO)

In het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening heeft het Rijk in 2011 vastgelegd hoe de nationale belangen moeten doorwerken in de ruimtelijke plannen van de decentrale overheden, zoals bestemmingsplannen en de Verordening ruimte provincie Zeeland.

Het BARRO regelt de planologische bescherming van primaire waterkeringen in en buiten het kustfundament. In artikel 2.3 en 2.11 is geregeld hoe de waterkering bestemd moet worden en hoe vrijwaringszones opgenomen moeten worden in bestemmingsplannen.

Het BARRO bevat een verbod tot nieuwbouw binnen het kustfundament, met uitzondering van bestaand stedelijk gebied. Doordat de Beleidslijn Kust in 2015 niet is herzien wordt ook het BARRO in het kustfundament niet herzien. De besluiten van het Kustpact en de eventuele gevolgen hiervan voor het BARRO worden afgewacht.

2.3.4. Deltawet waterveiligheid en zoetwatervoorziening

De per 1 januari 2012 van kracht geworden Deltawet waterveiligheid en zoetwatervoorziening bevat de wettelijke afspraken over het Deltaprogramma.

Deze bevat de verplichting om jaarlijks een Deltaprogramma op te stellen. Het Deltaprogramma moet maatregelen bevatten om Nederland te beschermen tegen hoogwater en te voorzien van voldoende zoet water, inclusief een planning en een overzicht van de kosten.

Bij het opstellen van het Deltaprogramma zal worden gezocht naar samenhang met beleidsdoelen op andere beleidsterreinen, zoals natuur, milieu en ruimtelijke kwaliteit.

De Deltawet regelt ook de instelling van een Deltafonds ter financiering van de maatregelen die in het Deltaprogramma zijn opgenomen.

Tot slot beschrijft de Deltawet de rol van de Deltacommissaris. Hij moet jaarlijks rapporteren over de voortgang van het Deltaprogramma en een nieuw Deltaprogramma presenteren.

2.3.5. Natuurbeschermingswet 1998 en Natura 2000

De Natuurbeschermingswet 1998 regelt de bescherming van Natura 2000-gebieden. Dit zijn unieke natuurgebieden met topnatuur, behorende tot het Europese netwerk van speciale beschermingszones voor soorten of leefgebieden (habitats). In Zeeland behoren alle Deltawateren, de Voordelta en de Vlake van de Raan tot dit netwerk, alsmede onderdelen van diverse duingebieden langs de kust.

Voor ieder Natura-2000 gebied wordt een beheerplan opgesteld. In dit plan staat beschreven hoe de leefomgeving van zeldzame en bijzondere dier- en plantensoorten worden beschermd en welke herstel- en/of beheermaatregelen daarvoor nodig zijn.

Voor de Deltawateren worden deze beheerplannen opgesteld door Rijkswaterstaat. Voor Natura 2000-gebieden aan de kust (Kop van Schouwen, Manteling van Walcheren en Zwin & Kievittepolder) worden deze beheerplannen door de provincie Zeeland opgesteld.

Om significante negatieve effecten op de gebieden te voorkomen is in de wet een vergunningplicht opgenomen. Het ministerie van Economische Zaken en de provincies zijn bevoegd gezag. Activiteiten met mogelijk significante negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen van de Natura 2000-gebieden – dit kunnen ook activiteiten buiten het Natura 2000-gebied zijn – kunnen vergunningplichtig zijn.

Bij een vergunningaanvraag dient een voortoets of een passende beoordeling te worden uitgevoerd, op basis waarvan kan worden beoordeeld of een activiteit leidt tot een significant negatief effect op de natuurwaarden in het Natura 2000-gebied en of een vergunning voor de betreffende activiteit nodig is. O.a. zandsuppleties⁷, dijkversterkingen, kustbebouwing en recreatieve activiteiten worden hierop getoetst.

2.3.6. Flora- en faunawet

De doelstelling van de wet is de bescherming en het behoud van de gunstige staat van instandhouding van in het wild levende planten- en diersoorten. Het uitgangspunt van de wet is "nee, tenzij". Dit betekent dat activiteiten met een schadelijk effect op beschermde soorten in principe verboden zijn. Van het verbod op schadelijke handelingen ('nee') kan onder voorwaarden ('tenzij') worden afgeweken, met een ontheffing of een vrijstelling. Het verlenen hiervan is de bevoegdheid van het ministerie van Economische Zaken of, in geval van beheer en schadebestrijding, de provincie.

De Flora en faunawet kan grote gevolgen hebben voor het werken in de groenvoorziening (berm en dijk-beheer) en ruimtelijke ontwikkeling. De wetgeving beschrijft tenslotte nauwkeurig de beschermstatus van de flora en fauna. Om werkzaamheden in deze gebieden correct te laten verlopen dienen de uitvoerende organisaties in het bezit te zijn van een gedragscode of de eerder genoemde ontheffing. Met de gedragscode wordt op voorhand getoetst of iedereen op de hoogte is van de regelgeving. Het voordeel van de gedragscode is dat ontheffingen niet meer noodzakelijk zijn, mits de gedragscode nageleefd wordt. Een ieder kan een eigen gedragscode indienen⁸ ter goedkeuring bij het ministerie van Economische zaken of gebruikmaken van de universele gedragscode van Stadswerk.

Ongeveer 500 van de 36.000 diersoorten die in Nederland voorkomen, vallen onder de bescherming van deze wet.

2.3.7. Wet Natuurbescherming

De nieuwe Wet Natuurbescherming vervangt straks 3 wetten; de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en faunawet. De Tweede Kamer heeft op 1 juli 2015 ingestemd met het wetsvoorstel. De Eerste Kamer moet het voorstel nog behandelen.

⁷ Zandsuppleties voor de kustlijnverzorging zijn in de Natura 2000-beheerplannen onder voorwaarden opgenomen. Als de activiteit plaatsvindt onder de genoemde voorwaarden is een vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet niet nodig.

⁸ Het waterschap Scheldestromen beschikt over een dergelijke gedragscode.

2.4. Regionale regelgeving

2.4.1. Waterverordening Zeeland

De Waterwet geeft voor meerdere onderwerpen aan dat hiervoor bij provinciale verordening nadere regels kunnen of moeten worden gesteld. Door Provinciale Staten is hiertoe op 23 december 2009 de Waterverordening Zeeland vastgesteld.

Via art. 2.1 is het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen in het leven geroepen, dat bestaat uit vertegenwoordigers namens de provincie Zeeland, het waterschap Scheldestromen, Rijkswaterstaat en de kustgemeenten. Dit is een adviesorgaan aangaande het beleid en beheer van de primaire en regionale waterkeringen en de kustveiligheid.

De minister is verantwoordelijk voor het toezicht op de regionale waterkeringen in beheer bij Rijkswaterstaat. De norm voor de regionale keringen in beheer bij Rijkswaterstaat wordt vastgesteld door de minister. De provincie houdt toezicht op de regionale keringen die in beheer zijn bij het waterschap en bepaalt de norm voor deze keringen.

Het waterschap is beheerder van de regionale waterkeringen, behoudens de regionale waterkeringen langs het kanaal Gent-Terneuzen, die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat. De provincie is kaderstellend en heeft in dat verband via de Waterverordening het stelsel van regionale waterkeringen vastgelegd. Dat stelsel moet voldoen aan een indicatieve veiligheidsnorm (kruinhoogte) die voor de Oosterschelde is bepaald op basis van de hoogste tweejaarlijkse waterstand op het buitenwater en voor de Westerschelde op basis van de hoogste tweejaarlijkse waterstand op het buitenwater + 0,5 meter.

De planologische bescherming van dit stelsel van regionale waterkeringen is geregeld in art. 2.11 van de Verordening ruimte provincie Zeeland (zie par. 2.4.3).

Omdat inmiddels beter inzicht bestaat in overstromingspatronen is vanaf 2014 gestart met het herijken van het stelsel van regionale waterkeringen en het bepalen van een bijbehorende normering. De leidraad daarbij vormt een zo groot mogelijke effectreductie wat betreft schade en slachtoffers. Het nieuwe stelsel en de

bijbehorende normering zullen in 2020 worden verankerd via een wijziging van de Verordening ruimte provincie Zeeland en de provinciale waterverordening. Tevens zullen afspraken vastgelegd moeten worden over de financiering van wijzigingen en herstel van gebreken in het stelsel van regionale waterkeringen.

2.4.2. Keur watersysteem Waterschap Scheldestromen

Op 6 december 2012 heeft de Algemene Vergadering van het waterschap de Keur watersysteem Waterschap Scheldestromen 2012 en de legger waterkeringen vastgesteld. De keur stelt regels in het belang van de bescherming van het regionale watersysteem binnen het werkgebied van het waterschap. Hierbij gaat het onder andere om de bescherming en het onderhoud van de oppervlaktewateren en de dijken. De legger waterkeringen bevat de eisen waaraan de waterkeringen moeten voldoen naar vorm, afmeting en constructie. In de legger waterkeringen zijn ook beschermingszones aan zowel de land- als zeezijde van de waterkeringen opgenomen.

Voor activiteiten en werkzaamheden in, op, langs of in de buurt van dijken en duinen is in veel gevallen vergunning van het waterschap nodig. Het waterschap toetst of de activiteiten en werkzaamheden voldoen aan de keur en passen binnen het beleid, zoals vastgelegd in de nota "Vergunningenbeleid Waterkeringen". De nota vormt het toetsingskader voor vergunningverlening op basis van de Waterwet en de keur en geeft regels voor het medegebruik van de ruimte in, op en om de waterkeringen. Deze nota is een uitwerking van het Waterkeringenbeheerplan 2012-2016 (zie par. 2.2.2).

2.4.3. Verordening ruimte provincie Zeeland

In het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018 is het provinciale ruimtelijke beleid opgenomen. Een aantal uitgangspunten is van zo'n groot belang dat ze worden opgenomen in een verordening die bindend is voor gemeenten en regels bevat voor gemeentelijke ruimtelijke plannen.

In de Verordening ruimte provincie Zeeland zijn onder andere regels voor de regionale waterkeringen opgenomen, die hun doorvertaling dienen te krijgen in gemeentelijke bestemmingsplannen. Deze houden in dat de regionale waterkeringen die behoren tot het regionale stelsel van waterkeringen met een waterkerende functie de bestemming "Waterstaat – waterkering" dienen te krijgen. Ook moeten deze waterkeringen van een vrijwaringszone worden voorzien, waarbinnen geen ontwikkelingen mogen plaats vinden die een belemmering kunnen vormen voor de regionale waterkering.

3. Veiligheid

3.1. Meerlaagsveiligheid

3.1.1. Meerlaagsveiligheid

Toelichting op thema

Het risico van overstromingen is met verschillende typen maatregelen te beperken. Deze maatregelen zijn in te delen in de drie lagen van meerlaagsveiligheid:

1. De eerste laag is het voorkómen van overstromingen met sterke dijken, duinen en stormvloedkeringen (meer robuust en toekomstgericht). Preventie blijft de primaire pijler van het beleid.
2. De tweede laag is het realiseren van duurzame ruimtelijke planning. Een zorgvuldige ruimtelijke planning (locatiekeuze en inrichtingsvraagstukken) kan slachtoffers en schade bij eventuele overstromingen beperken. Overstromingsrisico's gaan daarom een grotere rol spelen bij afwegingen die in de ruimtelijke planning gemaakt worden.
3. De derde laag is rampenbeheersing bij overstromingen. Een goede voorbereiding is essentieel om effectief te kunnen handelen bij een eventuele overstromingsramp. Zo kunnen slachtoffers worden voorkomen en schade worden beperkt.

De Deltabeslissingen Waterveiligheid en Ruimtelijke Adaptatie geven samen invulling aan deze drie lagen. In het voorstel voor de Deltabeslissing Waterveiligheid staat laag 1 centraal, met voorstellen voor nieuwe normspecificaties voor de primaire waterkeringen.

In het voorstel voor de Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie staat laag 2 centraal, met een set bestuurlijke afspraken om overstromingsrisico's en klimaatbestendigheid mee te wegen bij de ruimtelijke (her)ontwikkeling. Het doel hiervan is mogelijke schade bij overstromingen en extra schade door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen te beperken. De waterrobuustheid van vitale en kwetsbare functies krijgt hierbij speciale

aandacht. De ruimtelijke inrichting en aanpassing daarvan heeft ook zijn weerslag op de mogelijkheden van evacuatie (laag 3).

Voor laag 3 gaat speciale aandacht uit naar het verbeteren van de zelfredzaamheid van burgers en bedrijven. Het is in alle gevallen van groot belang dat de rampenbeheersing, met preventieve evacuatie als onderdeel daarvan, op orde is.

Wat betekent het voor Zeeland?

Het voorkomen van een overstroming door sterke primaire waterkeringen blijft uitgangspunt van het waterveiligheidsbeleid in Zeeland. Een 100% garantie tegen overstroming kan echter niet worden geboden. Er blijft altijd een kans dat zich een extreme situatie voordoet, waardoor de primaire waterkering bezwijkt. Om in die situatie schade en slachtoffers zoveel mogelijk te voorkomen of te beperken is aandacht voor maatregelen in laag 2 en 3 noodzakelijk.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Via het project normering en stelselherziening regionale waterkeringen wordt onderzoek gedaan naar mogelijkheden om de waterrobuustheid van Zeeland te verbeteren (zie par. 3.3.2).

Aanvullend daarop speelt het overstromingsrisico een rol bij de ruimtelijke locatiekeuze voor nieuwe woonwijken, publieksvoorzieningen en vitale infrastructuur (zie par. 3.3.1).

Via crisisbeheersing kunnen slachtoffers en schade zoveel als mogelijk worden beperkt (zie par. 3.4.1).

Acties

- Acties zijn in par. 3.3.2 benoemd.

3.2. Laag 1 Preventie

3.2.1. Vooroeverbestedingen

Toelichting op thema

De standzekerheid van de waterkering is onder andere afhankelijk van de stabiliteit van de vooroever. Om de ontwikkelingen van de vooroever in kaart te brengen worden jaarlijks door Waterschap Scheldestromen peilingen uitgevoerd van de vooroevers die grenzen aan de bij het waterschap en Rijkswaterstaat in beheer zijnde primaire waterkeringen. Wanneer blijkt dat de stabiliteit van de vooroevers niet voldoet aan de eisen wordt Rijkswaterstaat gevraagd maatregelen in te plannen. Bij een acuut probleem voeren het waterschap of Rijkswaterstaat onmiddellijk zelf maatregelen uit.

Rijkswaterstaat heeft de afgelopen jaren een bestortingsprogramma uitgevoerd, waarbij te steile vooroevers in de Ooster- en Westerschelde zijn gestabiliseerd. Vanaf 1 januari 2016 is er een nieuwe projectorganisatie Waterveiligheid opgericht, bestaande uit waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat, die deze werkzaamheden uit gaat voeren.

Voor vooroeverbestedingen waren - anders dan voor werkzaamheden aan de primaire waterkeringen - geen projectplannen (zie toelichting in par. 2.3.1) op basis van de Waterwet vereist.

Omdat een vooroeverbesteding een wijziging aanbrengt in een waterstaatswerk⁹ - er wordt een hard materiaal gestort op een zachte bodem – zal ook voor vooroeverbestedingen een projectplan en MER-beoordeling worden opgesteld. Indien de vooroeverbesteding deels plaats vindt binnen de begrenzing van de primaire waterkering, zijn Gedeputeerde Staten bevoegd gezag voor de goedkeuring van het vastgestelde projectplan. Bij een vooroeverbesteding buiten de begrenzing van de primaire waterkering wordt het projectplan vastgesteld door de minister van Infrastructuur en Milieu en is geen goedkeuring door Gedeputeerde Staten vereist.

Wat betekent het voor Zeeland?

Bij de 3^e toetsronde van de primaire waterkeringen (2006-2011) bleek dat bij een aantal trajecten de stabiliteit van de oevers niet conform de eisen was. Deze locaties (zie bijlage 5.1) zijn destijds bij Rijkswaterstaat aangemeld voor het treffen van maatregelen. Dit heeft geleid tot de vooroeverbestedingen cluster 1 en 2.1 die in de periode 2010 t/m 2011 zijn uitgevoerd en waarbij op 6 locaties de stabiliteit van de vooroever op orde is gebracht.

In 2014 is in de Ooster- en Westerschelde gestart met vooroeverbestedingen uit cluster 2.2. In de Oosterschelde betreft het de locatie Burghsluis, Schelphoek en Zierikzee. In de Westerschelde gaat het om de locaties Breskens, Borssele, Ellewoutsdijk en de kabelgebieden bij Hoedekenskerke. De werkzaamheden aan deze trajecten zijn in de zomer van 2015 afgerond.

Naast de bovengenoemde locaties, waar reguliere vooroeverbestedingen zijn uitgevoerd, is in 2012 geconstateerd dat als gevolg van de doorgaande verdieping van de ontgrondingskuilen aan weerszijde van de Oosterscheldedekering lokaal zettingsvloeiingen zijn opgetreden. Om deze ontgrondingskuilen te stabiliseren is door Rijkswaterstaat een afzonderlijk bestortingsprogramma opgesteld, dat in verschillende tranches in de periode 2012-2015 is uitgevoerd.

Voor een 11-tal trajecten in de Ooster- en Westerschelde is een 3^e cluster vooroeverbestedingen ingepand (zie bijlage 5.2), dat in de periode 2016-2017 zal worden uitgevoerd.

Voor de vooroeverbestedingen cluster 3 zal door de Projectorganisatie Waterveiligheid een projectplan op basis van de Waterwet en MER-beoordeling worden opgesteld. Met terugwerkende kracht wordt voor de al uitgevoerde bestortingen in cluster 2 een projectplan opgesteld.

In de uitspraak van 30 juni 2015 heeft de Raad van State naar aanleiding van een ingesteld beroep tegen de door Gedeputeerde Staten verleende vergunningen op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 voor bestortingen in de Oosterschelde geoordeeld, dat in de passende beoordeling ten onrechte niet is onderzocht of op de stortlocaties natuurwaarden aanwezig waren.

De Vereniging van Beroepsvissers op de Oosterschelde, Westerschelde en Voordelta heeft in 2015

⁹ Ook een oppervlaktewaterlichaam is een waterstaatswerk

een handhavingsverzoek ingediend bij Gedeputeerde Staten van Zeeland, omdat bij de vooroeverbestedingen op een 3-tal locaties in de Oosterschelde een fijner materiaal is gebruikt dan volgens de vergunningen is toegestaan.

Deze richtinggevende uitspraak van de Raad van State en het verzoek van de Vereniging van Beroepsvisserij hebben geleid tot de keuze voor een andere werkwijze bij de voorbereiding en uitvoering van vooroeverbestedingen.

Ook zijn voor de stortvakken in het cluster 3 in de Oosterschelde door de Minister van Infrastructuur en Milieu extra financiële middelen beschikbaar gesteld om in delen van stortvakken breuksteen toe te passen om een zogeheten ecologisch toplaag te creëren.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Rijkswaterstaat zal – in samenspraak met Waterschap Scheldestromen en de provincie Zeeland – voor de voorbereiding en uitvoering van toekomstige bestortingsprojecten een nieuwe werkwijze ontwikkelen.

Hoofddlijn van deze nieuwe werkwijze zal zijn dat de nieuwe projectorganisatie Waterveiligheid de omgeving nadrukkelijk zal betrekken bij het ontwerp en wijze van uitvoeren van vooroeverbestedingen. Dat zal gebeuren via het organiseren van workshops, waarbij wordt gestreefd naar een gezamenlijk gedragen ontwerp (binnen de marges van de van toepassing zijnde wettelijke kaders). De geboden mogelijkheid om wensen naar voren te brengen geldt voor de ecologische toplaag (ecologie). Wensen met betrekking tot economische doeleinden (visserij, recreatie en duiksport) worden waar mogelijk gefaciliteerd, waarbij voor de meerkosten een financiële bijdrage vanuit de belangenorganisaties wordt verwacht. Rijkswaterstaat acht zich verantwoordelijk voor de veiligheid en de ecologie. Samenstelling en materiaalkeuze voor de onderlagen (veiligheid) worden niet in deze discussie meegenomen.

Tijdens deze workshops zullen ook de mogelijkheden worden belicht om via een integrale aanpak "werk met werk" te maken (zie par. 5.2).

Acties

- Ontwikkelen van een nieuwe werkwijze voor de toekomstige vooroeverbestedingen voor de Oosterschelde. Initiatiefnemer: Rijkswaterstaat
- Opstellen van projectplannen voor de in voorbereiding zijnde cluster 3-bestedingen. Initiatiefnemer: Projectorganisatie Waterveiligheid.
- Opstellen (achteraf) van projectplannen voor de uitgevoerde cluster 2-bestedingen. Initiatiefnemer: Projectorganisatie Waterveiligheid.
- Mogelijkheden onderzoeken voor een integrale aanpak van vooroeverbestedingen via het project Meer Met Dijken Doen. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.

3.2.2. Kustlijnzorg

Toelichting op thema

Op basis van de nota "Kustverdediging na 1990, Beleidskeuze voor de kustlijnzorg" is in 1990 gekozen voor het "dynamisch handhaven" van de kustlijn. Met het handhaven van de basiskustlijn (BKL) wordt de structurele achteruitgang van de Nederlandse kust tegengegaan en blijven de functies in het zandige kuststelsel behouden.

De BKL is de norm voor de te handhaven kustlijn en is in 1993 vastgesteld. De kustlijn, die in JARKUS-raaien¹⁰ is verdeeld, wordt jaarlijks aan deze norm getoetst. Als bij de toetsing blijkt dat de norm is overschreden of dreigt te worden overschreden, wordt via een zandsuppletie de BKL hersteld. Voor bijna de gehele Nederlandse kust is een BKL bepaald, met uitzondering van de dijken en andere kustverdedigingswerken zonder voorliggend strand.

Naast het op de korte termijn tegengaan van kusterosie hebben zandsuppleties op de lange termijn tot doel het kustfundament¹¹ mee te laten groeien met de zeespiegelrijzing.

Uitvoering van het beleid voor "dynamisch handhaven" gebeurt onder regie van Rijkswaterstaat in het kader van het programma kustlijninzorg. Rijkswaterstaat stelt iedere 4 jaar een uitvoeringsprogramma op, waarbij jaarlijks gemiddeld 12 miljoen m³ zand voor de kust en op het strand wordt aangebracht. Dit uitvoeringsprogramma wordt vastgesteld na consultatie van de regionale betrokkenen.

Op sommige plekken heeft de BKL in de loop der tijd, o.a. wegens morfologische processen, deze signaalfunctie verloren. Er zijn bijvoorbeeld plekken waar de BKL wordt overschreden, zonder dat er sprake is van structurele erosie en functieverlies. Op andere plekken wordt de BKL juist niet overschreden, terwijl er wel gesuppleerd wordt om de kustlijn op een bepaalde plek te houden, die niet in overeenstemming is met de ligging van de BKL. Ook zijn er plekken waar ondanks uitgevoerde suppleties de BKL op een positie ligt, die morfologisch gezien niet goed te handhaven is. Op sommige plekken is de BKL herzien, bijvoorbeeld naar aanleiding van zwakke schakels in de duinen. Deze zijn inmiddels versterkt, zodat de BKL terug kan worden gelegd. In al deze gevallen sluit de ligging van de BKL niet (meer) goed aan bij het huidige beheer en is een aanpassing van de BKL wenselijk. Rijkswaterstaat streeft daarbij naar een ligging die goed handhaafbaar is en waarvoor draagvlak bestaat vanuit de regio.

Rijkswaterstaat heeft een studie uitgevoerd naar het vaststellen van een BKL voor dammen. De uitkomsten van deze studie zijn nader geanalyseerd, waarna het ministerie van Infrastructuur en Milieu heeft besloten geen generieke basiskustlijn voor harde waterkeringen in te stellen.

Om suppleties effectief en efficiënt te kunnen programmeren is beter inzicht nodig in het gedrag van het zandige systeem. Daartoe wordt het onderzoeks- en monitoringprogramma 'Kustgenese 2' geïntensiveerd. Tot 2020 wordt de huidige werkwijze voor het kustsuppletiebeleid gehandhaafd. Daarna wordt de kennis van 'Kustgenese 2' gebundeld en wordt een besluit genomen over aanpassing van de suppletieomvang en/of de uitvoering van grootschalige pilots om evenwicht in het kustfundament te bereiken met het oog op de zeespiegelrijzing.

¹⁰ JARKUS = Jaarlijkse Kustmeting

¹¹ Het kustfundament bestaat uit de zone met als zeewaartse grens de doorgaande NAP - 20 m lijn. Aan de landzijde omvat het kustfundament alle duingebieden én alle daarop gelegen harde zeeweringen.

Wat betekent het voor Zeeland?

Rijkswaterstaat heeft in 2014 het project 'herziening Basiskustlijn' gepresenteerd in het Zeeuws Overleg Waterkeringen. De scope van het project is als volgt:

- Een herziening van de BKL voor de zeewaarts versterkte Zwakke Schakel West-Zeeuws Vlaanderen. Hier wordt de BKL zeewaarts verlegd om het beheer weer te laten aansluiten bij de uitgevoerde versterking (hier is de locatie al definitief en gaat het om de grootte van de BKL verlegging). In Zeeland gaat het om de locaties Waterdunen, Herdijkte Zwarte Polder en Cadzand-Bad.
- Een eventuele herziening van de BKL op locaties waar de huidige BKL-ligging niet aansluit bij het huidige beheer. In Zeeland gaat het daarbij om de kustvakken Noord-Beveland, Domburg, Breskens, het Zwin en Westenschouwen. De verlegging van de BKL voor deze vijf locaties kan zeewaarts of landwaarts zijn.

De Zeeuwse kust is mede door de aanpak van de Zwakke Schakels op Walcheren en in Zeeuws-Vlaanderen veilig. De primaire waterkeringen langs de Noordzeekust voldoen alle aan de huidige veiligheidsnorm. In 2016 start Rijkswaterstaat met de uitvoering van het meerjarige zandsuppletieprogramma voor de jaren 2016 tot en met 2019. In bijlage 8 zijn de te suppleren locaties aangegeven.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Voor de locaties in Zeeland waar de huidige ligging van de BKL niet goed aansluit bij het huidige beheer, zal het Zeeuws Overleg Waterkeringen een voorkeur uitspreken voor een landwaartse of zeewaartse verlegging. Zodra overeenstemming is bereikt over de locaties en de landwaartse of zeewaartse aanpassing van de BKL zal Rijkswaterstaat op basis van een berekening een voorstel doen voor de exacte ligging van de gewijzigde BKL. Vervolgens zal de minister van Infrastructuur & Milieu de gewijzigde BKL vaststellen.

Acties

- Advies uitbrengen aan Rijkswaterstaat over de landwaartse of zeewaartse verlegging van de BKL. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.
- Consultatie over en het nemen van een beslissing tot herziening van de BKL. Initiatiefnemer: Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

3.2.3. Risico buitendijkse gebieden

Toelichting op thema

De primaire waterkeringen beschermen het achterliggende gebied tegen het buitenwater van de Noordzee, Oost- en Westerschelde, Veerse Meer, Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Via de nieuwe normering voor primaire keringen wordt alle inwoners van Nederland een basisveiligheid (kans op overlijden door een overstroming is niet groter dan 1/100.000 per jaar) geboden. Deze basisveiligheid geldt niet voor buitendijkse gebieden. Deze gebieden liggen aan de waterzijde van de keringen, maar ook de kering zelf maakt hier deel van uit (zie bijlage 2).

Over het algemeen is er sprake van een hoogteligging van enkele meters boven NAP, waarmee deze buitendijkse gebieden tot de hoogste delen van Zeeland kunnen worden gerekend. De belangrijkste functies van deze buitendijkse gebieden zijn wonen, haventerreinen en natuur.

Langs de Noordzeekust zal na besluitvorming in het Kustpact het beleid voor nieuwbouw binnen het kustfundament mogelijk worden gewijzigd.

Wat betekent het voor Zeeland?

Het aantal buitendijkse inwoners in Zeeland is – in tegenstelling tot bijvoorbeeld Dordrecht en Rotterdam – heel beperkt. De belangrijkste woonlocaties zijn: de boulevards van Vlissingen, de waterfronten van Bressens, de Speelmansplaten en Tholen-Stad en enkele recreatieparken langs het Veerse Meer¹².

Vlissingen-Oost en de Buitenhaven Vlissingen zijn de grootste buitendijkse zeehaventerreinen. Het bedrijventerrein Korringaweg bij Yerseke – waar schelpdierverwerkende bedrijven zijn gevestigd – is eveneens een omvangrijk buitendijsk bedrijventerrein. De belangrijkste buitendijkse natuurgebieden zijn het Land van Saeftinghe en de eilanden in Veerse Meer en Grevelingen.

Op de meeste locaties is de veiligheid tegen overstroming gewaarborgd. De waterstand van de Grevelingen, Volkerak-Zoommeer en het Veerse Meer is onder normale omstandigheden stabiel en vormt bij goed functionerende B-keringen (compartimenteringsdammen) ook in het geval van een superstorm geen bedreiging voor de buitendijkse (woon)gebieden.

¹² Per 1 januari 2017 zullen de primaire C-keringen langs het Veerse Meer niet langer deel uitmaken van het nationale waterveiligheidsstelsel (zie par. 3.2.5). Deze wijziging van status van de keringen heeft tot gevolg dat het Veerse Meer niet langer wordt aangemerkt als "buitenwater" in de zin van de Waterwet en dat hier niet langer sprake is van buitendijkse gebieden.

De stormvloedkering in de Oosterschelde voorkomt een opstuwung van het water, maar biedt geen garantie dat wordt voorkomen dat buitendijkse terreinen, zoals het haventerrein Bruinisse, overstromen. Door de hoge ligging is het bedrijventerrein Korringaweg minder gevoelig voor overstroming.

Op het Volkerak-Zoommeer kan in het kader van Ruimte voor de Rivier waterberging plaatsvinden, waarbij het waterpeil met 2,3 meter verhoogd kan worden. De woonbebouwing in het Waterfront Tholen zal in dat geval worden beschermd door een afsluitbare kering in de havenmonding, waarmee ook hier het overstromingsrisico is afgedekt. De bouw van deze afsluitbare kering is thans in uitvoering.

De buitendijkse woningen bij het Waterfront Breskens en op de Boulevard Vlissingen zijn op een dermate grote hoogte gebouwd dat zelfs bij een waterstand van 5,60 meter boven NAP (maatgevende waterstand bij de huidige veiligheidsnorm van 1:4000) geen sprake is van een onveilige situatie. In januari 2006 heeft de toenmalige Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat besloten tot het behoud van het buitendijkse beschermingsniveau van historisch gegroeid aaneengesloten bebouwd gebied. Dit betekent dat de kans op schade aan gebouwen in de toekomst niet mag groeien. Deze garantie geldt voor 13 kustplaatsen, waaronder Vlissingen en Cadzand-Bad.

Aandachtspunt is het overstromingsrisico van de buitendijkse bedrijventerreinen, waaronder Vlissingen-Oost en de Buitenhaven Vlissingen. Een overstroming van deze bedrijventerreinen leidt tot directe en indirecte economische schade en kan leiden tot de verspreiding van milieugevaarlijke stoffen. In het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018 is een onderzoek naar mogelijke (milieu)gevolgen van extreem hoge waterstanden op deze haventerreinen als actie benoemd.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Na besluitvorming in het Kustpact en uitwerking in de Nationale Omgevingsvisie is het aan gemeenten en provincie om – met inachtneming van de randvoorwaarden die het Rijk hieraan stelt vanuit dynamisch kustbeheer - op basis van een ruimtelijke afweging te bepalen waar nieuwbouw binnen het kustfundament acceptabel wordt geacht. In de Zeeuwse situatie komt het kustfundament, voor zover dit het gedeelte op land betreft, vrijwel volledig overeen met de waterkeringszone (waterstaatswerk en beschermingszones). Het waterschap Scheldestromen is vanuit het beleid, zoals opgenomen in het ontwerp Waterkeringenbeheerplan 2016-2020 en de keur, bepalend waar nieuwbouw in de waterkeringszone wordt toegestaan en onder welke voorwaarden.

Provinciale Staten van Zeeland hebben uitgesproken voorstander te zijn van het benutten van economische kansen door ruimte te bieden voor nieuwbouw binnen de grenzen van bestaand stedelijk gebied en binnen de provinciale recreatieve hotspots (Brouwersdam, Neeltje Jans, Veerse Dam, Vlissingen, Breskens, Cadzand-Bad). Dit zal zijn vertaling krijgen in een herziening van het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018.

Langs de Deltawateren is nieuwbouw in buitendijkse gebieden alleen acceptabel, indien er sprake is van een gecontroleerd waterpeil¹³.

Voorts moet bij nieuwbouw rekening worden gehouden met de beschermingszones aan zowel de land- als zeezijde van de waterkeringen, zoals die in de legger waterkeringen van het waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat zijn opgenomen.

Bewoners en ondernemers zijn zelf verantwoordelijk voor waterschade en voor het treffen van maatregelen om schade te voorkomen of te beperken.

Acties

- Inventarisatie van de milieu- en economische schade door overstroming van de buitendijkse bedrijventerreinen en beoordeling of aanvullend beleid nodig is. Initiatiefnemer: provincie Zeeland.
- In het ontwerp Waterkeringenbeheerplan 2016-2020 wordt beleid opgenomen met betrekking tot de ruimte voor permanente en niet permanente bebouwing in de waterkeringszone. Initiatiefnemer: waterschap Scheldestromen.

3.2.4. Normering primaire waterkeringen

Toelichting op thema

In de Deltabeslissing Waterveiligheid is een nieuwe aanpak ontwikkeld voor de bescherming van mensen en economie tegen overstromingen. Tot deze nieuwe aanpak is besloten omdat de huidige normen voor waterveiligheid niet meer passen bij deze tijd. Er zijn meer mensen en grotere economische waarden te beschermen en er is meer kennis over de sterkte van waterkeringen dan vijftig jaar geleden toen de huidige normen zijn vastgesteld.

De belangrijkste uitgangspunten voor de Deltabeslissing Waterveiligheid zijn:

- overstap naar een andere veiligheidsbenadering (risicobenadering);
- voor iedereen in Nederland achter dijken en duinen voor 2050 ten minste een beschermingsniveau van 1:100.000 (kans op overlijden door een overstroming is niet groter dan 1:100.000 per jaar) en meer bescherming op plaatsen waar sprake kan zijn van grote

¹³ Naast een afweging vanuit waterveiligheid is ook een ruimtelijke afweging noodzakelijk voor het eventueel toestaan van nieuwe buitendijkse bebouwing.

groepen slachtoffers en/of grote economische schade en/of ernstige schade door uitval van vitale en kwetsbare infrastructuur van nationaal belang;

- het gewenste beschermingsniveau krijgt een vertaling in nieuwe normspecificaties voor primaire waterkeringen (overstromingskans per dijktraject);
- wettelijke verankering van de nieuwe normering in de Waterwet gereed in 2017;
- het Rijk past het wettelijk toets- en ontwerpinstrumentarium tijdig aan op het nieuwe waterveiligheidsbeleid met het oog op de landelijke toetsing van de primaire waterkeringen vanaf 2017;
- het beheer en onderhoud van de waterkeringen wordt door de beheerders voortgezet, gericht op het in stand houden van tenminste de huidige fysieke staat;
- het streven is dat alle primaire waterkeringen in 2050 aan de nieuwe normering voldoen.

Wat betekent het voor Zeeland?

Voor een actueel overzicht van de nieuwe normering voor Zeeland wordt verwezen naar de als bijlage 3 opgenomen overzichtskaart.

De concrete gevolgen (technisch en financieel) van de nieuwe normering voor Zeeland zullen nader worden bepaald in het kader van de landelijke Vierde Toetsing (start 2017; voor toelichting zie par. 2.3.1).

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Bij de voorbereiding van de nieuwe normering is aandacht gevraagd voor een aantal specifieke locaties. Voor een aantal locaties heeft dat geleid tot een hogere norm, terwijl een aantal locaties onderwerp zijn van nader onderzoek.

Acties

- Uitvoeren landelijke Vierde Toetsing van de primaire waterkeringen op basis van de nieuwe normering. Initiatiefnemers: Rijkswaterstaat en Waterschap Scheldestromen.
- De "vinger aan de pols houden" bij de normering voor locaties, waarvoor in het verleden aandacht is gevraagd. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.

3.2.5. Wijzigen primaire C-keringen naar regionale of primaire waterkeringen

Toelichting op thema

De Deltabeslissing Waterveiligheid heeft een nieuwe normering voor primaire waterkeringen tot gevolg. Primaire C-keringen komen volgens de nieuwe systematiek te vervallen en zullen via een aanpassing van de Waterwet per 1 januari 2017 worden opgewaardeerd tot volwaardige primaire keringen, dan wel worden opgenomen in het stelsel van regionale waterkeringen. De keuze is per Deltawater gemaakt op basis van een afweging van de "dreiging" die van dit water uit kan gaan voor het land. Zaken als wateroppervlakte, mate van golfoploop, waterberging, invloed van getij e.d. hebben daarbij een rol gespeeld.

De primaire C-keringen langs de Grevelingen en het Volkerak-Zoommeer behouden hun primaire status. Daarentegen maken de primaire C-keringen langs het Veerse Meer, de Kreekrakpolder en de scheidsdijk tussen Walcheren en Zuid-Beveland in de Quarlespolder per 1 januari 2017 niet langer onderdeel uit van het nationale waterveiligheidssysteem.

Wat betekent het voor Zeeland?

De provincie Zeeland is bevoegd gezag voor de regionale keringen (met uitzondering van regionale keringen in beheer bij Rijkswaterstaat), zorgt voor de planologische bescherming en bepaalt de normen (zie par. 3.3.2). Het Waterschap Scheldestromen is verantwoordelijk voor toetsing, beheer en onderhoud. In een aantal gevallen hebben ook vaarwegbeheerders, gemeenten en natuurbeherende instanties hierbij een rol.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

In het kader van het project "Normering regionale waterkeringen en stelselherziening" wordt het stelsel van regionale waterkeringen op effectiviteit beoordeeld en geactualiseerd (zie par. 3.3.2). De af te waarderen primaire C-keringen zullen per 1 januari 2017 door de provincie Zeeland worden opgenomen in het (actualisatieproces van het) regionale stelsel.

Acties

- Primaire C-keringen die volgens de nieuwe systematiek komen te vervallen worden per 1-1-2017 opgenomen in het stelsel van regionale waterkeringen. Initiatiefnemer: provincie Zeeland.
- Deze keringen worden uiterlijk in 2018 van een norm voorzien. Initiatiefnemer: provincie Zeeland (uitgaande van de situatie dat deze regionale waterkeringen in beheer komen bij het waterschap Scheldestromen) en Rijkswaterstaat (voor regionale waterkeringen in beheer bij het Rijk).
- Afspraken maken over de financiering van de noodzakelijke versterkingsmaatregelen. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.

3.2.6. Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)

Toelichting op thema

Ieder jaar worden op basis van urgentie de projecten geprioriteerd, die zijn opgenomen in het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). De urgentie van afgekeurde keringen is bepaald aan de hand van de kans op falen (ernst van de aard van de afkeuring) en de gevolgen in termen van schade en slachtoffers. Het programma is opgezet als een voortrollend programma dat jaarlijks wordt geactualiseerd. Het voortrollende karakter van het HWBP maakt het mogelijk om op basis van nieuwe resultaten uit de landelijke toetsing de volgorde van maatregelen te heroverwegen op basis van prioriteit en daarmee de doelmatigheid van het HWBP te vergroten.

Wat betekent het voor Zeeland?

Jaarlijks wordt door het waterschap Scheldestromen, in overleg met betrokken partijen (Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta, Zeeuws Overleg Waterkeringen en portefeuillehoudersoverleg Water), een integrale Zeeuwse reactie opgesteld op het programmavoorstel vanuit de programmadirectie Hoogwaterbescherming. In deze integrale reactie wordt hoogwaterveiligheid daar waar mogelijk gekoppeld aan ruimtelijke kwaliteit in de betreffende projecten (zie. par. 5.1). Ook wordt in de reactie de koppeling gelegd met het programma "Meer Met Dijken Doen" (zie par. 5.2). Daarbij wordt zoveel mogelijk geanticipeerd op de nieuwe normering.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

In totaal zijn er 8 Zeeuwse projecten opgenomen in het voorlopig programmavoorstel HWBP 2017-2022. De projecten zijn in bijlage 4 opgenomen. De uitvoering van de HWBP-projecten gebeurt door de projectorganisatie Waterveiligheid. Dit is een samenwerkingsverband tussen Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen.

Acties

- Uitvoering van de HWBP-projecten in de periode 2016-2021. Initiatiefnemer: waterschap Scheldestromen.

3.3. *Laag 2: Bescherming*

3.3.1. Ruimtelijke adaptatie

Toelichting op thema

Ruimtelijke adaptatie is één van de deltabeslissingen die voortgekomen is uit het Deltaprogramma. Deze deltabeslissing richt zich op het waterrobuust en klimaatbestendig inrichten van Nederland, door bij ruimtelijke en economische ontwikkelingen in te spelen op een stijgende zeespiegel en bodemdaling (toename overstromingsrisico), hogere temperaturen in de zomer (hittestress en verdroging) en extremere weersomstandigheden (wateroverlast).

Binnen dit Deltaprogramma is een stimuleringsprogramma opgesteld, dat is gebaseerd op 3 stappen:

1. Weten (de analyse aan de hand van een toetsingsinstrumentarium)
2. Willen (de vertaling van de analyse naar een regionale ambitie)
3. Werken (het toepassen van het afwegingskader)

Een belangrijk onderdeel van de deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie is dat alle overheden samen de ambitie vastleggen dat Nederland in 2050 zo goed mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. De overheden zullen deze ambitie geleidelijk verwezenlijken. Zij spannen zich ervoor in dat klimaatbestendig en waterrobuust inrichten in 2020 structureel onderdeel van hun beleid en handelen is.

Wat betekent het voor Zeeland?

De overheden in Zeeland hebben de ambitie om in 2020 de stappen 1 (weten) en 2 (willen) te hebben doorlopen en te zijn gestart met stap 3 (werken). Het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en het portefeuillehoudersoverleg Water van de Vereniging van Zeeuwse Gemeenten hebben in september 2015 via een startnotitie de weg daar naar toe geschetst, met als doel een praktisch - op de Zeeuwse situatie afgestemd - instrumentarium te ontwikkelen, waarmee:

- inzicht wordt gekregen in de kwetsbaarheden op hun grondgebied m.b.t. overstromingsrisico, wateroverlast, droogte en hittestress.
- nieuwe ontwikkelingen in het ruimtelijke orderingsproces kunnen worden beoordeeld en gestuurd op hun klimaatbestendigheid.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Op basis van de verkregen inzichten in de kwetsbaarheden voor klimaatverandering wordt een analyse gemaakt van de urgentie en impact van de dreigingen en knelpunten, inclusief een overzicht van de potentiële maatregelen. Op basis daarvan worden afspraken gemaakt over een regionale aanpak, waartoe ook een concreet uitvoeringsprogramma behoort.

Er zal zicht worden geboden op de risico's vanuit klimaatverandering voor het functioneren van de vitale netwerken in Zeeland op het gebied van drinkwater, energie, telecommunicatie, transport e.d.

Er is afstemming met het programma "Aanpak nationaal vitale en kwetsbare functies" voor de infrastructuur die van nationaal belang is.

In 2020 kan iedere Zeeuwse burger via geo-informatie inzicht krijgen in de vraag of zijn/haar woonadres kwetsbaar is voor één van de aspecten van ruimtelijke adaptatie. Indien nodig wordt een handelingsperspectief geboden: hoe kunnen mensen zich op potentiële risico's voorbereiden, c.q. hoe dienen mensen in een noodsituatie te handelen?

De provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten zullen het bewustzijn voor overstromingsrisico's vergroten en bij nieuwe bebouwing en infrastructuur rekening houden met het overstromingsrisico. Dat geldt in het bijzonder voor vitale objecten als de energie- en drinkwatervoorziening en voor kwetsbare objecten als ziekenhuizen en verpleegtehuizen.

De verschillende aspecten van ruimtelijke adaptatie zijn ondergebracht bij bestaande bestuurlijke gremia. Er zijn afspraken gemaakt over het bewaken van de samenhang tussen de verschillende aspecten van klimaatadaptatie en de relatie tussen de regio en het landelijke Coördinatieteam.

Het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en het portefeuillehouderoverleg Water van de Vereniging van Zeeuwse Gemeenten dragen een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de totstandkoming van het regionale programma voor Klimaatadaptatie in Zeeland en bewaken de voortgang daarvan. De verantwoordelijkheid voor opname in beleid en uitvoering van werkzaamheden berust bij de afzonderlijke overheden.

Acties

- Uitvoeren van een regionaal programma voor klimaatadaptatie in Zeeland en bewaken de voortgang. Initiatiefnemers: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en portefeuillehouderoverleg Water van de Vereniging van Zeeuwse Gemeenten.
- Ontwikkelen van een "stresstest" klimaatadaptatie die tevens een handreiking is voor het opstellen van een overstromingsrisicoparagraaf voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en portefeuillehoudersoverleg Water van de Vereniging van Zeeuwse gemeenten.

3.3.2. Project normering regionale waterkeringen en stelselherziening

Toelichting op thema

Het Deltaprogramma introduceert het begrip "meerlaagsveiligheid" (zie par. 3.1.1). De veiligheid tegen overstromingen wordt geboden door de primaire waterkeringen, de dijken en duinen langs de Noordzeekust en de Deltawateren. Een 100% garantie dat deze primaire waterkeringen nooit zullen bezwijken is echter niet te geven. Om schade en slachtoffers in zo'n rampsituatie te beperken spelen de regionale waterkeringen - de binnendijken met een waterstaatkundige functie - een belangrijke rol. Deze regionale waterkeringen kunnen voorkomen dat een gebied overstroomt, deze overstroming vertragen, of een overstroming afleiden naar een minder kwetsbaar gebied. Ook kunnen deze dijken als vluchtweg dienen tijdens een overstroming of als transportroute in de fase van wederopbouw.

Eén van de onderdelen van het Deltaprogramma, de deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie, stelt dat Nederland in 2050 waterrobuust moet zijn en dat hiervoor in 2020 provinciaal beleid moet zijn vastgesteld. Dit houdt in dat in 2020 beleid moet zijn vastgesteld voor het op orde brengen van het stelsel van regionale waterkeringen.

Wat betekent het voor Zeeland?

Eind 2010 is het stelsel van regionale waterkeringen voor de eerste keer herzien en door Gedeputeerde Staten in concept aangewezen, waarna de normering van het stelsel is uitgesteld.

Het principe van meerlaagsveiligheid herbevestigt het belang van de regionale waterkeringen. Dat maakt het nodig om het stelsel van regionale waterkeringen zo optimaal mogelijk vorm te geven en deze waterkeringen van een norm te voorzien. Met dat doel is in 2014 een Projectgroep Normering Regionale Waterkeringen (NRW) in het leven geroepen, waarin waterschap Scheldestromen, Rijkswaterstaat, de Zeeuwse gemeenten, de Veiligheidsregio Zeeland en de provincie Zeeland samenwerken.

Om de bewustwording van het risico van overstromingen te stimuleren is een 3D-visualisatie overstromingsgevolgen gemaakt, die voor verschillende locaties in Zeeland de gevolgen van een dijkdoorbraak laat zien.

Binnen het huidige proces van NRW worden niet alleen droge keringen (voormalige zeedijken die door openvolgende inpolderingen niet langer water keren) genormeerd. Ook worden alle regionale waterkeringen

onderzocht en genormeerd die onder normale (weer)omstandigheden waterkerend zijn, zoals kanaaldijken. Deze natte waterkeringen zullen een norm krijgen die gericht is op een overstromingskans, afwijkend van de norm die wordt toegekend aan droge keringen.

Het project NRW betreft een onderzoek naar de meest optimale situatie voor de lange termijn en wordt per dijkkringgebied uitgevoerd. Begin 2017 wordt de kaart voor de ligging van het stelsel regionale waterkeringen opgeleverd, waarbij een onderverdeling wordt gemaakt tussen natte en droge keringen. Medio 2018 zullen, mede ten behoeve van het nieuwe provinciale omgevingsplan, alle natte regionale waterkeringen zoveel mogelijk zijn genormeerd. In 2020 zullen tevens alle droge regionale waterkeringen zijn genormeerd. Dan is bovendien bekend op welke trajecten het stelsel regionale waterkeringen niet voldoet aan de nieuwe normen.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Het uiteindelijke product is het gewenste stelsel regionale waterkeringen dat bijdraagt aan een waterrobuuste toekomst. Het betreft een streefsituatie voor de lange termijn, waaraan de regionale waterkeringen wel of niet voldoen.

Onderdelen van het nieuwe stelsel regionale waterkeringen die niet aan de normering voldoen zullen op orde worden gebracht via het principe van "werk met werk maken". Bij werkzaamheden aan bijvoorbeeld wegen, spoorwegen of woonwijken zal zoveel als mogelijk een integrale aanpak worden gekozen, waarbij tevens de regionale waterkering wordt verbeterd. Er wordt naar gestreefd om hiervoor in 2020 budget beschikbaar te hebben.

In een incidenteel geval kan zich een situatie voordoen, waarbij ruimtelijke ontwikkelingen aan de orde zijn, voordat er een streefsituatie voor de lange termijn is bepaald voor de regionale waterkering. In dat geval zal de Projectgroep Normering Regionale Waterkeringen de beoordeling van de regionale waterkering naar voren halen en een gericht advies uitbrengen.

Acties

- Vaststelling van de norm voor regionale waterkeringen die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat (artikel 2.4 van de Waterwet). Initiatiefnemer: Ministerie van Infrastructuur & Milieu
- Vaststelling van de norm voor regionale waterkeringen die in beheer zijn bij waterschap Scheldestromen (artikel 2.2 van de Waterverordening Zeeland). Initiatiefnemer: provincie Zeeland.
- Vastlegging van het stelsel van regionale waterkeringen via het Omgevingsplan Zeeland. Initiatiefnemer: provincie Zeeland.
- Planologische bescherming van het stelsel van regionale waterkeringen via de Verordening ruimte provincie Zeeland. Initiatiefnemer: provincie Zeeland.
- Vastlegging van het stelsel van regionale waterkeringen in de legger van het waterschap Scheldestromen. Initiatiefnemer: waterschap Scheldestromen.
- Financieringsregeling ontwikkelen voor het op orde brengen van regionale waterkeringen die niet aan de norm voldoen. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.
- 3D-visualisatie overstromingsgevolgen inzetten voor het proces van bewustwording van het overstromingsrisico. Initiatiefnemer: provincie Zeeland.

3.4. Crisisbeheersing

3.4.1. Crisisbeheersing

Toelichting op thema

Het is van belang dat de rampenbeheersing, met preventieve evacuatie als onderdeel daarvan, op orde is. Het ministerie van Veiligheid en Justitie is verantwoordelijk voor de rampenbeheersing. Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu is voor de aansturing van crisis organisaties belast met de zorg voor de waterkeringen, de inzet van de hoofdinfrastructuur en de bestrijding van milieugevolgen. Veiligheidsregio's, waterschappen en Rijkswaterstaat verzorgen samen de rampenbeheersing bij overstromingen en de planvorming die daarvoor nodig is.

Het Veiligheidsberaad (voorzitters van de Veiligheidsregio's) heeft in samenwerking met de minister van Veiligheid en Justitie een strategische agenda 2015-2016 vastgesteld, met als strategisch doel het versterken van de risico- en de crisisbeheersing. Eén van de speerpunten in deze agenda is "water en evacuatie".

Wat betekent het voor Zeeland?

Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, het Ministerie van Veiligheid en Justitie, de veiligheidsregio en de water- en netwerkbeheerders gaan de samenwerking in de preparatie- en responsfase versterken. Voor laag 1 (preventie) zijn de beheerders van de primaire waterkeringen verantwoordelijk voor het opstellen – in afstemming met de Veiligheidsregio - van een calamiteitenplan en het houden van oefeningen om doeltreffend optreden in (dreigende) overstromingssituaties te oefenen. De evaluatie van deze oefeningen wordt aan de Veiligheidsregio gezonden. Ter informatie worden evaluaties tevens toegezonden aan de provincie Zeeland.

Voor laag 3 gaan veiligheidsregio, waterschap en wegbeheerders de samenwerking in de preparatie- en responsfase versterken. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar het verbeteren van de zelfredzaamheid

van burgers en bedrijven. Een belangrijk aandachtspunt zijn de risico's vanuit klimaatverandering voor het functioneren van de vitale netwerken in Zeeland op het gebied van drinkwater, energie, telecommunicatie, transport e.d.

Onderzoek met gebiedsgerichte pilots zal duidelijk maken hoe de relatie tussen laag 2 (ruimtelijke inrichting en leefomgeving) en laag 3 (crisismanagement, waaronder evacuatie) vormgegeven kan worden. Landelijk is een project gestart dat er toe moet leiden dat de Veiligheidsregio in staat wordt gesteld om een evacuatie bij (dreigende) overstroming voor te kunnen bereiden.

De Veiligheidsregio Zeeland heeft in 2011 het Regionaal Zeeuws Crisisplan 2011-2015 vastgesteld.

Bij (dreiging van) een lokale ramp wordt een gemeentelijk beleidsteam gevormd onder leiding van de burgemeester. Deze heeft het opperbevel, stuurt de hulpdiensten aan en informeert de bevolking. Bij (dreiging van) een bovenlokale ramp vervult de voorzitter van de Veiligheidsregio Zeeland deze rol.

Afhankelijk van de aard van de ramp maken vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat, waterschap, provincie en het Rijk deel uit van het beleidsteam.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Veiligheidsregio Zeeland, Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen hebben in een convenant afspraken gemaakt over hoe ze samenwerken bij rampenbestrijding en crisisbeheersing. In het convenant zijn afspraken gemaakt over melding en alarmering, leiding en coördinatie, veiligheid en informatiemanagement, gezamenlijk oefenen, deelname aan crisISOverleg, risico- en crisiscommunicatie en het evalueren van incidenten.

De overheden in Zeeland werken samen bij de voorbereiding van een regionaal programma voor klimaatadaptatie in Zeeland (zie par. 3.3.1). Dit programma heeft o.a. als doel de gezamenlijke handelingsperspectieven vast te leggen, maar ook het samen bevorderen van de zelfredzaamheid van de inwoners, toeristen en bedrijven in Zeeland.

De 3D-visualisatie overstromingsrisico's is een hulpmiddel bij het vergroten van de bewustwording onder deze groep voor de gevolgen van een overstromingsramp.

Acties

- Vaststelling van een Regionaal Zeeuws Crisisplan 2016-2020. Initiatiefnemer: Veiligheidsregio Zeeland.
- Vastleggen van de handelingsperspectieven bij de dreiging van een overstroming. Initiatiefnemer: Veiligheidsregio Zeeland.

4. Governance

4.1. Governance

Toelichting op thema

Het thema water speelt overal in Zeeland een belangrijke rol en is sterk verweven met maatschappelijke vraagstukken rond veiligheid, recreatie en toerisme, natuur, energiewinning, stedelijke ontwikkeling e.d. De verschillende vraagstukken maken het noodzakelijk dat er meer integraal en gebiedsgericht gewerkt gaat worden en dat het waterveiligheidsbeleid en ruimtelijke ordening beter met elkaar moeten worden verbonden. Dit kan bijdragen aan een groter draagvlak voor projecten, snellere processen en meer robuuste en kosteneffectieve oplossingen.

Dit vergt een goede afstemming en samenwerking tussen alle partijen in Zeeland, maar ook een goede afstemming met de Deltaprogramma's Kust, Ruimtelijke Adaptatie en Zuidwestelijke Delta. De opgaven in Zeeland zijn vaak zo omvangrijk en complex – of vallen buiten de competentie van regionale partijen – dat afstemming en samenwerking op landelijke schaal noodzakelijk is. Regionale partijen zijn om die reden actief binnen de genoemde deltaprogramma's en het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).

Wat betekent het voor Zeeland?

De integratie van vraagstukken over water en ruimtelijke ordening heeft een verbreding van de rol van het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen tot gevolg. De agenda wordt niet meer uitsluitend bepaald door thema's op het gebied van waterveiligheid, maar ook door onderwerpen als ruimtelijke adaptatie, meerlaagsveiligheid en de integrale aanpak van waterveiligheid en de economische en ruimtelijke ontwikkeling van Zeeland. De Zeeuwse Kust Parels en het programma Meer Met Dijken Doen zijn voorbeelden van deze integrale aanpak.

Na het beëindigen van de Stuurgroep Kust is op 9 oktober 2014 de kustcommunity voor de kust opgericht, waarin alle partijen samenwerken die langs de Noordzeekust een rol spelen bij de integrale ontwikkeling van de kust (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen). De bestuurlijke motor van de kustcommunity is het Landelijk Overleg Kust, die zich tot doel stelt om samen te werken aan een veilige, economisch sterke en aantrekkelijke kust, zoals verwoord in de Nationale Visie Kust. De Zeeuwse gedeputeerde waterveiligheid en de dijkgraaf van het waterschap Scheldestromen maken deel uit van het Landelijk Overleg Kust. De voorzitter van het Landelijk Overleg Kust is tevens lid van de Stuurgroep Deltaprogramma.

Op 9 oktober 2014 hebben meer dan 100 partijen de Intentieverklaring Ruimtelijke Adaptatie ondertekend, waaronder marktpartijen, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en individuele overheden. Namens de regionale overheden hebben de koepelorganisaties IPO, VNG en Unie van Waterschappen deze intentieverklaring ondertekend.

Door het ondertekenen van de intentieverklaring vormen deze partijen een 'coalition of the willing' rondom klimaatbestendig en waterrobuust inrichten van het stedelijk gebied. Zij gaan voor de periode van 2015 tot 2020 een inspanningsverplichting aan en spreken de bereidheid uit om met anderen te komen tot uitvoeringsafspraken rondom dit thema.

In Zeeland hebben het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en het portefeuillehoudersoverleg Water van de Vereniging van Zeeuwse Gemeenten¹⁴ besloten tot een gezamenlijke aanpak van Ruimtelijke Adaptatie. Er is een ambtelijke werkgroep in het leven te roepen, die tot taak heeft voorstellen te doen voor concrete maatregelen.

Voor de Zuidwestelijke Delta hebben Rijk, provincies en waterschappen in maart 2015 twee bestuursovereenkomsten gesloten. Deze overeenkomsten gaan over het uitvoeren van maatregelen voor een robuuste en klimaatbestendige zoetwatervoorziening rondom het Volkerak-Zoommeer en over de eerste stap op weg naar het uitvoeren van maatregelen om beperkt getij te herstellen op de Grevelingen en het Volkerak-Zoommeer. In het voorjaar van 2016 worden vervolgafspraken vastgelegd in samenwerkingsovereenkomsten voor de zoetwatermaatregelen en een voorbereidingsovereenkomst voor Grevelingen en Volkerak-Zoommeer.

Voor het sturen op samenhang en voortgang van dit Deltaprogramma is het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta verantwoordelijk (als opvolger van de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta), dat bestaat uit bestuurders en/of vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat, de provincies Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland, de waterschappen Brabantse Delta, Hollandse Delta en Scheldestromen, het ministerie van Infrastructuur en Milieu en het ministerie van Economische Zaken en een vertegenwoordiger van de gemeenten uit het gebied. De provincie Zeeland is gedurende 2 jaar voorzitter van het Gebiedsoverleg.

De taken van het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta zijn: bestuurlijke afstemming en samenwerking op strategische watergerelateerde vraagstukken in de Zuidwestelijke Delta via:

- het bewaken en stimuleren van de voortgang en samenhang
- samenwerking richting Den Haag (afstemmen met Deltaprogramma)
- afstemming en uitwerking van projecten
- inspireren

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Voor onderwerpen die een brede afstemming vergen – daarbij kan worden gedacht aan het programma Meer Met Dijken Doen en ruimtelijke adaptatie – zal het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen voor dat onderwerp worden verbreed met alle Zeeuwse gemeenten en de Veiligheidsregio Zeeland. Eveneens vindt afstemming plaats in het portefeuillehoudersoverleg Water van de Vereniging van Zeeuwse gemeenten.

In het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen zal de afstemming plaats vinden van onderwerpen die geassocieerd zijn in het Landelijk Overleg Kust en het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta.

¹⁴ Provincie Zeeland, waterschap Scheldestromen, Veiligheidsregio Zeeland en Rijkswaterstaat sluiten eveneens aan bij dit overleg.

Acties

- Relevante onderwerpen afstemmen met partners in de regio, zoals de Zeeuwse gemeenten en de Veiligheidsregio Zeeland. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.
- Afstemming agendaonderwerpen vanuit het Landelijke Overleg Kust, Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta en het stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en het portefeuillehoudersoverleg Water van de Vereniging van Zeeuwse Gemeenten.

5. Integratie Waterveiligheid en Ruimtelijke Kwaliteit

5.1. Zeeuwse Kust Parelprojecten

Toelichting op thema

De kustprovincies hebben samen een toekomstvisie voor de Nederlandse kust gemaakt: de Nationale Visie Kust. Een belangrijk speerpunt daarvan is om de kust tot de "Gouden Rand" van Nederland te maken. Dat betekent niet alleen een veilige kust, maar ook een aantrekkelijke en een economisch vitale kust. Zo wordt meerwaarde voor de regio gecreëerd.

Deze ambitie krijgt vorm via de "Kust Parels" die langs de Nederlandse kust zijn aangewezen en waar innovatieve maatregelen voor de kustveiligheid worden gecombineerd met het benutten van ruimtelijke en/of economische kansen. De kustzone fungeert daardoor als (internationale) etalage van innovatief kustbeheer en meervoudig ruimtegebruik.

Wat betekent het voor Zeeland?

In Zeeland hebben 7 kansrijke locaties (zie bijlage 6) langs de kust de status van Kust Parel gekregen (op een totaal van 18 Kust Parels). Eén van deze parels – de parel Brouwersdam – deelt Zeeland met de provincie Zuid-Holland.

De Kust Parels en initiatiefnemers zijn:

1. Cadzand-Bad: gemeente Sluis.	Status: in uitvoering
2. Vlissingen: gemeente Vlissingen.	Status: in uitvoering
3. Zuidwest-Walcheren: Rijkswaterstaat.	Status: in voorbereiding
4. De Manteling: provincie Zeeland.	Status: in voorbereiding
5. Veerse Dam: gemeente Noord-Beveland.	Status: in voorbereiding.
6. Kop van Schouwen: provincie Zeeland.	Status: in uitvoering
7. Brouwersdam: gemeente Schouwen-Duiveland.	Status: in uitvoering

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Voor alle 7 Parels is een initiatiefnemer aangewezen en is een plan van aanpak gemaakt. De ambitie is om met alle Kust Parels in Zeeland aan de slag te gaan. Een aantal Kust Parels (Cadzand-Bad en Vlissingen) is al in uitvoering, terwijl een aantal – zoals de Kop van Schouwen en de Brouwersdam – binnenkort start.

Acties

- Voor iedere Kust Parel een uitvoerbaar plan opstellen, gebaseerd op het uitgangspunt van meervoudig ruimtegebruik van de waterkering. Initiatiefnemer: de door het ZOW benoemde projecttrekkers van de Kust Parels.
- Per Kust Parel "de vinger aan de pols houden" en waar nodig de voortgang stimuleren en faciliteren. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.

5.2. Meer Met Dijken Doen

Toelichting op thema

In de voorkeursstrategie voor het Deltaprogramma Zuidwestelijke Delta is opgenomen dat het concept van innovatieve dijken kansen biedt. Dit betekent "Meer Met Dijken Doen", ofwel bij aanpassing van dijken (en vooroeverbestedingen) worden mogelijkheden voor meervoudig ruimtegebruik onderzocht (natuur, recreatie, wonen, etc.). Het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta heeft uitgesproken deze mogelijkheden bij alle projecten in het Hoogwaterbeschermingsprogramma te willen onderzoeken.

Al eerder heeft de provincie Zeeland in het Omgevingsplan 2012-2018 opgenomen dat bij projecten op de grens van land en water de inzet moet zijn om werk met werk te maken en kansen te grijpen. Het bewaken, dan wel het vergroten van ruimtelijke kwaliteit, zonder in te boeten op waterveiligheid, is daarbij het doel.

Het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen heeft opdracht gegeven om – zowel binnen het beleidsveld waterveiligheid als het beleidsveld ruimtelijke ordening - te inventariseren welke ruimtelijke dan wel waterveiligheidsprojecten op of rond de waterkant de komende 5-10 jaar in beeld komen. Als vervolg daarop is een selectie gemaakt, met als doel om verdere planvorming en realisatie van een kansrijke top 10 aan projecten bestuurlijk en inhoudelijk zo goed mogelijk te faciliteren.

Wat betekent het voor Zeeland?

Bij het bepalen van de top 10 is gekeken naar de urgentie vanuit waterveiligheid en/of de aanwezige ruimtelijke dynamiek. In een aantal gevallen komen beide factoren samen. Waar waterveiligheid leidend is, is de Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland als trekker benoemd. Bij projecten waarbij de dynamiek vanuit de landzijde dominant is, ligt het trekkerschap bij de desbetreffende gemeente.

Het overzicht van de projecten is als volgt:

1. Bruinisse:	Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland
2. Schelphoek:	Gemeente Schouwen-Duiveland
3. Sint Annaland:	Gemeente Tholen
4. Yerseke:	Gemeente Reimerswaal
5. Hansweert:	Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland
6. Wemeldinge:	Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland

7. Kanaal door Zuid-Beveland:	Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland
8. Vlissingen Ruyterplein:	Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland
9. Deltadijk Ritthem:	Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland
10. Breskens:	Gemeente Sluis

Het reserve-project is de Zak van Zuid-Beveland, waar op diverse plaatsen werkzaamheden aan de waterkering aan de orde zullen zijn, gekoppeld aan de afgekeurde trajecten uit de 3^e toets ronde. De nieuwe Projectorganisatie Waterveiligheid Zeeland is beoogd trekker.

Deze top 10 is een dynamische lijst, waarbij projecten kunnen worden toegevoegd of afgevoerd.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

De initiatiefnemers zullen per project een plan van aanpak opstellen. Vergelijkbaar met de Kust Parels is het de ambitie om kansen tot meervoudig ruimtegebruik en "werk met werk maken" te benutten en tot een uitvoerbaar integraal plan te komen.

Acties

- Per project een plan van aanpak opstellen, gebaseerd op het uitgangspunt van meervoudig ruimtegebruik van de waterkering. Initiatiefnemer: de door het ZOW benoemde projecttrekkers van de "Meer Met Dijken Doen"-projecten.
- Per project "de vinger aan de pols houden" en waar nodig de voortgang ondersteunen en faciliteren. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.
- Afhankelijk van ontwikkelingen projecten van de lijst afvoeren of toevoegen. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen

5.3. Optimalisatie maatschappelijke meerwaarde bij kustlijnzorg

Toelichting op thema

Het strand is het visitekaartje van Zeeland, trekt veel toeristen en is daarmee een economische factor van belang. Het droge strand is een essentieel onderdeel van de Gouden Rand van Nederland.

Ondanks de strandsuppleties door Rijkswaterstaat treden er knelpunten op met de breedte van het droge strand. Zeeland heeft van nature smalle zandstranden, terwijl recreatieve ontwikkelingen bij badplaatsen (strandpaviljoens, strandslaaphuisjes, strandporten) meer ruimte vragen.

In de Kustvisie Provincie Zeeland en het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018 zijn acties opgenomen om de knelpunten rond de breedte van het strand weg te nemen en om een referentiebreedte voor het droge strand in te stellen langs de hele Zeeuwse kust. Ook in de Zeeuwse Nota Waterkeringen 2010 is een actie gewijd aan het creëren van voldoende droog strand. Tot slot is de breedte van het strand als serieus probleem onderkend binnen het Deltaprogramma Kust.

Wat betekent het voor Zeeland?

Een nieuw principe bij het kustonderhoud en -beheer is “meer doen met een schep zand”. Dat houdt in dat waar mogelijk de maatschappelijke meerwaarde van kustsuppleties zal worden vergroot. Daarbij wordt het zand lokaal herverdeeld, waarbij de ene locatie geen of minder zand krijgt ten gunste van de andere locatie.

Dit principe is toegepast in de Kop van Schouwen, waar het éénmalig overslaan van een gedeelte van de strandsuppletie in 2016 een bijdrage levert aan het natuurherstelplan in de Kop van Schouwen. Via een herverdeling van zand is in het najaar van 2015 het strand bij de Brouwersdam gesuppleerd.

Het Rijk is bereid, indien de regio daarom vraagt, om meer rekening te houden met regionale wensen bij de programmering van zandsuppleties, mits wordt voldaan aan de volgende randvoorwaarden:

- De kustveiligheid is niet in het geding
- De zandsuppletie kan kostenneutraal worden uitgevoerd, waarbij cofinanciering mogelijk is
- Het project is uitvoerbaar
- Er bestaat draagvlak bij regionale partijen voor de lokale herverdeling
- Vitale functies zijn niet in het geding (bijv. drinkwaterwinning)
- Het zand levert een bijdrage aan het kustfundament

Deze voorwaarden maken dat er niet veel locaties zijn waar een herverdeling van zand kansrijk is.

De provincie Zeeland heeft, in samenspraak met Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen in 2015 het rapport "Droog zandstrand Zeeland" opgesteld, waarin de stranden worden belicht waar een knelpunt met de strandbreedte bestaat. Verder bevat het rapport een opsomming van zowel incidentele als structurele maatregelen die bij kunnen dragen aan het oplossen van de knelpunten. Een aantal van deze maatregelen is de afgelopen jaren reeds toegepast of is in voorbereiding, zoals:

Incidentele maatregelen:

- zand verplaatsen, zowel van de laagwaterlijn naar het droge strand, als van het ene strandgedeelte naar het andere;
- terugleggen van de duinvoet door het vastleggen van een theoretisch duinvoet ter plaatse van strandpaviljoens;
- meer doen met een schep zand, waardoor een suppletie mogelijk wordt op een locatie waar dit vanuit economisch oogpunt gewenst is.

Structurele maatregelen:

- het verleggen van de BKL als sprake is van een gewijzigde situatie (bijv. zwakke schakels) of de ligging van de BKL niet langer past bij het huidige beheer;
- geulwandsuppleties om de geul te stabiliseren.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Met het oog op het grote economische belang van de Zeeuwse stranden is ook bij de "reguliere" zandsuppleties het streven om zoveel als mogelijk rekening te houden met andere maatschappelijke belangen, naast het primaire doel van onderhoud van het kustfundament. Als gevolg van het aangepaste aanbestedingsbeleid voor zandsuppleties van Rijkswaterstaat heeft de aannemer meer vrijheid gekregen in de wijze van uitvoering en het tijdstip waarop de zandsuppleties worden uitgevoerd. Hiermede wordt een substantiële kostenbesparing bereikt. Het nadeel is echter dat er minder ruimte is om rekening te houden met andere belangen.

Nu de Nationale Visie Kust streeft naar een veilige, maar ook een aantrekkelijke en economisch sterke kust, zouden volgens de regionale overheden de economische belangen sterker mee moeten wegen bij de wijze waarop de zandsuppleties worden uitgevoerd. In dat verband zijn de regionale overheden en Rijkswaterstaat voor de uitvoering van het suppletieprogramma Kustlijnzorg 2016-2019 overeen gekomen dat:

- De kustgemeenten de wensen en belangen voor een geplande suppletie zullen inventariseren en deze in een vroegtijdig stadium zullen delen met Rijkswaterstaat. Rijkswaterstaat zal vervolgens beoordelen of het mogelijk is met deze wensen en belangen rekening te houden bij de opdrachtverlening aan de aannemer.
- De wens van de regionale overheden om onderzoek te doen naar de vraag of binnen één zandsuppletieproject extra zand voor een badplaats kan worden aangebracht, ten koste van de aangrenzende raaien waar minder zand wordt gestort, kan worden ingebracht in de consultatieronde voorafgaand aan de zandsuppleties. Voor het onderhoud van het kustfundament wordt in dat geval de vereiste hoeveelheid zand gestort, maar dan op een zodanige wijze dat dit meer voordeel voor de recreatiefunctie oplevert.

Voor het suppletieprogramma Kustlijnzorg in de periode na 2019 blijft bij de regionale overheden de wens bestaan tot het hanteren van een "recreatie basis kustlijn", teneinde bij de badplaatsen niet alleen het aanwezige zandvolume binnen het kustfundament sturend te laten zijn voor zandsuppleties, maar ook de aanwezigheid van voldoende droog strand.

Voor locaties, waar kansen aanwezig zijn voor "meer doen met een schep zand" zal door de regionale partijen worden onderzocht of het mogelijk is bij een zandsuppletie maatschappelijke meerwaarde te behalen.

De randvoorwaarden die Rijkswaterstaat daartoe hanteert zullen leidend zijn bij dit onderzoek. Rijkswaterstaat zal voor dit onderzoek de noodzakelijke kennis leveren.

In het najaar van 2017 vindt de consultatie over de kustfundamentsuppleties plaats. Het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen zal meedenken over het verdelingsvoorstel voor het zand, bestemd voor het meegroeien van het kustfundament met de zeespiegelstijging. Daarbij komen ook de mogelijkheden aan bod om met dit zand maatschappelijke meerwaarde te realiseren.

Het rapport "Droog zandstrand Zeeland" bevat een aantal maatregelen waarvoor een wijziging van beleid of nader onderzoek nodig is. Het gaat daarbij om:

- Het tegengaan van nieuwe strandbebouwing op strandgedeelten waar knelpunten met de breedte van het droge strand kunnen ontstaan. Kustgemeenten zullen – in overleg met de waterkering beheerder – af moeten wegen of het voorkomen van nieuwe knelpunten reden is om nieuwbouwmogelijkheden via het gemeentelijke bestemmingsplan uit te sluiten.
- Het beperken van de oppervlakte en diepte van strandbebouwing op stranden met een smal droog strand. Kustgemeenten zullen moeten afwegen of uitbreidingsmogelijkheden van bestaande strandbebouwing via het gemeentelijke bestemmingsplan moeten worden beperkt.
- Het toepassen van het principe "meer doen met een schep zand". De locaties met kansen voor het toepassen van dit principe zullen nader worden beschouwd. Vraag is of het mogelijk is om tot een integraal en uitvoerbaar project te komen. Vanwege het integrale karakter zijn hierbij altijd meerdere partijen betrokken.
- Werk met werk maken door zand dat uit de vaargeulen wordt gebaggerd op het strand te spuiten. De mogelijkheden om hiervoor een pilot uit te voeren bij Dishoek/Westduin wordt in overleg tussen de gemeenten Veere en Vlissingen, Rijkswaterstaat, waterschap Scheldestromen en provincie Zeeland onderzocht.
- Onderzoek naar de mogelijkheden tot het vaststellen van een BKL voor dammen.
- Het toepassen van een zandmotor in het kader van de kustfundamentsuppleties.

Acties

- De wensen en belangen voor een geplande zandsuppleties in de periode 2016-2019 inventariseren. Initiatiefnemer: Rijkswaterstaat met inbreng van de kustgemeenten, waterschap Scheldestromen en provincie Zeeland.
- Tijdens het consultatieproces voor het suppletieprogramma wensen inbrengen om binnen één zandsuppletieproject extra zand voor een badplaats aan te brengen, ten koste van de aangrenzende raaien waar minder zand wordt gesuppleerd. Initiatiefnemer: de kustgemeenten, waterschap Scheldestromen en provincie Zeeland, met inbreng van Rijkswaterstaat.
- Consultatie over de kustfundamentsuppleties en onderzoek naar mogelijkheden om meerdere maatschappelijke belangen te dienen. Initiatiefnemer: Rijkswaterstaat met inbreng van het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.
- Inventarisatie van kansrijke locaties voor "meer doen met een schep zand". Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.
- Afweging of nieuwe strandbebouwing op stranden, waar knelpunten kunnen ontstaan met de strandbreedte, moet worden tegengegaan. Initiatiefnemer: kustgemeenten en provincie Zeeland met inbreng van waterkeringbeheerder.

- Beperken van de oppervlakte en diepte van strandbebouwing op stranden met een smal droog strand. Initiatiefnemer: kustgemeenten en waterkeringenbeheerder.
- Haalbaarheid onderzoeken van een pilot voor "werk met werk maken" langs de Sardijngeul door zand dat beschikbaar komt door baggerwerkzaamheden op het stand te spuiten. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.

5.4. *Herziening Beleidslijn Kust en opstellen Kustpact*

Toelichting op thema

Bij de publicatie van de nieuwe Beleidslijn Kust bleek bij natuurbeschermingsorganisaties en ook in de Tweede Kamer onvoldoende draagvlak voor uitvoering ervan. Er is zorg of niet teveel vrijheid voor bebouwing in de waterkeringszone zou ontstaan waardoor de rust en ruimte aan de kust in het geding zou komen.

In het Algemeen Overleg (AO) Omgevingswet van 21 januari 2016 heeft de Minister aangegeven geen uitvoering te geven aan de nieuwe beleidslijn en daarmee samenhangende voorgestelde wijzigingen van het BARRO voor zover deze betrekking hebben op de kust. Dit betekent dat de nu geldende regels voor de kust ongewijzigd blijven.

In overleg met de maatschappelijke en bestuurlijke partijen over het kustbeleid d.d. 15 februari 2016 zijn de opvattingen en uitdagingen die bij de verschillende partijen leven gedeeld. Afgesproken is dat er voor de zomer een 'Kustpact' wordt opgesteld voor de kust in brede zin. De ambitie van het Kustpact is om te komen tot gezamenlijk waarden ten aanzien van de toekomstige ontwikkelingen van de kust. Het Kustpact is niet het eindpunt, maar het vertrekpunt om te komen tot een visie op basis van gedeelde waarden. Deze visie vormt de basis voor de verdere plannen van de betrokken partijen. Draagvlak en zorgvuldigheid zijn daarbij belangrijke uitgangspunten. Daarnaast is afgesproken dat partijen parallel hieraan met elkaar de bevoegdheden en het juridisch instrumentarium in beeld brengen. Doel hiervan is te kijken of er sprake is van hiaten dan wel problemen in de praktische toepassing en zo ja, hoe deze op te lossen.

Hierbij zal rekening worden gehouden met de bestaande plannen.

De gedeelde waarden uit het Kustpact zullen een plek krijgen in de Nationale omgevingsvisie. Concretisering zal plaatsvinden in de provinciale omgevingsvisies.

In het ruimtelijke ordeningsspoor is voor bouwen in het kustfundament het BARRO van toepassing, dat geen ruimte laat voor nieuwe bebouwing (buiten bestaand bebouwd gebied) in het kustfundament. Het bouwverbod binnen het kustfundament in het BARRO wordt gehandhaafd, in afwachting van besluitvorming in het kustpact.

Wat betekent het voor Zeeland?

Tot op heden biedt het BARRO alleen mogelijkheden voor nieuwbouw binnen de grenzen van bebouwing bij woonkernen. Naar aanleiding van besluitvorming in het Kustpact zal duidelijk worden of het BARRO al dan niet aangepast wordt, of hoe dit in het nieuwe stelsel van regelgeving op basis van de Omgevingswet uitwerking krijgt.

Het waterschap Scheldestromen hanteert in het Waterkeringenbeheerplan Scheldestromen 2012-2016 bebouwingscontouren langs de primaire waterkeringen langs de Noordzeekust, de Oosterschelde en de Westerschelde. Deze contouren liggen zowel aan de zeezijde als aan de landzijde van de primaire waterkering. Vanuit een oogpunt van veiligheid van de waterkering en vanuit beheer en onderhoud kan het waterschap nieuwe bebouwing of uitbreiding van bestaande bebouwing binnen de waterkeringszone tegen gaan.

In het Ontwerp Waterkeringenbeheerplan 2016-2020 wordt voorgesteld om deze contouren te handhaven en vanuit het belang van de waterveiligheid te blijven bepalen waar bebouwing is toegestaan.

Op een aantal geconcentreerde locaties langs de Noordzeekust, zoals Cadzand en Vlissingen, ziet het waterschap mogelijkheden om bebouwing toe te staan. Daarbij wordt gestreefd naar innovatieve oplossingen, waarbij gebouwen tevens een waterkerende functie krijgen.

Bij toekomstige dijkversterkingen wil het waterschap actief bijdragen aan het benutten van meekoppelkansen in het kader van "Meer Met Dijken Doen" (zie par. 5.2).

Voor strandbebouwing geldt nu geen ruimtelijk beleid van Rijk of provincie. In de in 2016 aan de orde zijnde planherziening van het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018 wordt nieuwe permanente strandbebouwing, met uitzondering van de recreatie hotspots, niet meer toegestaan.

Mogelijk dat de provinciale Kustvisie, die in 2017 gereed moet zijn (zie par. 6.3), zich over strandbebouwing uit gaat spreken. In dat geval is dat tevens van invloed op het 1^e actiepunt genoemd in par. 5.3.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Via een planherziening heeft een wijziging plaats gevonden van het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018. Deze heeft o.a. betrekking hebben op de bebouwing in de kust. De ongerepte kustlijn is een belangrijke kernkwaliteit van het Zeeuwse landschap. Tegelijkertijd ziet de provincie kansen voor hoogwaardige recreatieve ontwikkelingen op de locaties van de recreatieve hotspots. Het is van belang om enerzijds de landschappelijke waarden van het kustfundament te bewaren, maar anderzijds recreatief-economische kansen

te verzilveren. De provincie voert nu eerst het proces voor de Zeeuwse Kustvisie uit; de huidige regels vanuit BARRO blijven voorlopig van kracht. Concreet betekent dit dat nieuwbouw in het kustfundament uitsluitend mogelijk is binnen de grenzen van bestaand bebouwd gebied, inclusief de bebouwingsconcentratie Cadzand-Bad en Nieuw-Haamstede.

De aanwezigheid van strandbebouwing is van invloed op de doorstuiving vanaf het strand naar de duinen. Via de pilot innovatieve strandbebouwing, die door Rijkswaterstaat wordt uitgevoerd, wordt onderzocht of het mogelijk is strandbebouwing zo vorm te geven dat de doorstuiving zo min mogelijk wordt beïnvloed. De resultaten krijgen hun vertaling naar het uitvoeringskader voor de vergunningverlening voor bebouwing.

Afhankelijk van de mate van dynamiek worden er aan het toelaten van bebouwing meer of minder eisen gesteld. Het is aan de kustgemeenten om – in samenspraak met de waterkeringenbeheerder en de provincie Zeeland - via het bestemmingsplan de bebouwingsmogelijkheden voor strandbebouwing opnieuw af te wegen, waarbij tevens de resultaten van de pilot innovatieve strandbebouwing worden betrokken.

Bij strandbebouwing moet rekening worden gehouden met de beschermingszones aan zowel de land- als zeezijde van de waterkeringen, zoals die in de legger waterkeringen zijn opgenomen.

Acties

- Vaststelling van het Waterkeringenbeheerplan 2016-2020, waarin bebouwingscontouren langs de primaire waterkeringen aan de Noordzeekust, de Oosterschelde en de Westerschelde zijn opgenomen. Initiatiefnemer: waterschap Scheldestromen.

6. Visies

6.1. Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta

Toelichting op thema

In de Zuidwestelijke Delta monden Rijn, Maas en Schelde uit in zee. Na de overstromingsramp van 1953 hebben de Deltawerken de kustlijn sterk verkort en de waterveiligheid in dit gebied aanzienlijk vergroot. Hierbij zijn heel verschillende waterbekkens ontstaan: zoet en zout, met getij en zonder getij. De Deltawerken hebben ook nieuwe problemen veroorzaakt, zoals blauwalgenbloei in het Volkerak-Zoommeer en de Deltarandmeren (Binnenschelde en Markiezaatsmeer), zandhonger in de Oosterschelde en een zuurstofloze bodem in de Grevelingen.

Klimaatverandering stelt het gebied voor opgaven voor waterveiligheid en zoetwatervoorziening. In het Haringvliet, de Oosterschelde en de Westerschelde ontstaan op termijn opgaven voor waterveiligheid door zeespiegelstijging en hogere rivierafvoeren. Door klimaatverandering (lagere rivierafvoeren) ontstaan ook opgaven voor de zoetwatervoorziening bij de inlaatpunten van zoet water.

Wat betekent het voor Zeeland?

Door de ecologische knelpunten in de Deltawateren staat het economisch gebruik van de wateren onder druk. De regio mist daardoor kansen voor duurzame ontwikkeling van de regionale economie. Maar er zijn goede mogelijkheden om de waterveiligheid en de zoetwatervoorziening in de Zuidwestelijke Delta te borgen. Daartoe is door de Stuurgroep (thans "Gebiedsoverleg") Zuidwestelijke Delta een integrale voorkeursstrategie gemaakt, waarin veiligheid, economie en ecologie bij toekomstige ontwikkelingen centraal staan. Bij de aanpak wordt ingezet op innovatieve oplossingen en het ontwikkelen van plannen met een optimale ruimtelijke kwaliteit. Daarvoor is een voortschrijdend uitvoeringsprogramma dat is opgebouwd uit twee pijlers:

1. combinatie van regionale plannen voor de versterking van de leefomgeving en economie met nationale opgaven en plannen voor een beter watermilieu en het waarborgen van veiligheid;
2. stappen die nu gezet kunnen worden om straks de juiste antwoorden te hebben op de gevolgen van klimaatveranderingen in het gebied.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

De integrale voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta omvat meerdere onderdelen. In deze nota wordt uitsluitend de waterveiligheid belicht.

De hoofdlijnen van deze strategie zijn:

1. Ruimte voor innovatieve dijken

De nieuwe normspecificaties voor de waterkeringen leiden op verschillende plaatsen in de Zuidwestelijke Delta tot dijkversterkingen (zie ook par. 3.2.2, 3.2.4. en 3.2.5). Uitgangspunt daarbij is dat de huidige dammen en keringen, die bedoeld zijn om de kustlijn te verkorten, in stand blijven om de waterveiligheid te borgen. Wel is er ruimte om met maatwerk de estuariene dynamiek te bevorderen. In veel gebieden biedt het concept "Meer Met Dijken Doen" kansen (zie par. 5.2).

2. Waterberging Volkerak-Zoommeer en getij Grevelingen

Ter voorbereiding van de Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer is de optie waterberging in de Grevelingen onderzocht om de waterveiligheid op lange termijn op orde te houden. De conclusie is dat het niet nodig is deze optie open te houden en dat geen rekening behoeft te worden gehouden met eventuele toekomstige waterberging in de Grevelingen. Dat betekent dat waterberging alleen plaats zal vinden in het Volkerak-Zoommeer.

Waterberging in het Volkerak-Zoommeer heeft als doel om in extreme situaties overstromingen in het rivierengebied te voorkomen. Deze extreme situatie kan zich voordoen wanneer bij stormvloed op zee de stormvloedkeringen van de Deltawerken gesloten worden, terwijl er tegelijkertijd een hoge waterafvoer via de rivieren plaatsvindt. Het water uit de Rijn en de Maas kan in die situatie niet in zee uitstromen, en hoopt zich op in het Haringvliet en het Hollandsch Diep. Om overstromingen in dat gebied te voorkomen vindt tijdelijke berging van water in het Volkerak-Zoommeer plaats. Het waterpeil, dat normaal een hoogte van ca. 0.00 NAP heeft, kan in die extreme situaties oplopen tot 2.30 m boven NAP. Deze extreme situatie komt gemiddeld eens in de 1400 jaar voor. Om deze waterberging mogelijk te maken moest een deel van de primaire waterkeringen rond het Volkerak-Zoommeer worden aangepast (om bekleding en stabiliteit van de kering te verbeteren). Daarnaast vindt aanpassing plaats van een aantal sluizen en regionale keringen, vooral in West-Brabant. De uitvoering hiervan loopt nog. Dit project is onderdeel van het rijksprogramma Ruimte voor de Rivier en wordt in opdracht van Rijkswaterstaat uitgevoerd door de waterschappen.

Voor Grevelingen en Volkerak-Zoommeer is een programma Gebiedsontwikkeling opgesteld, dat moet leiden tot concrete afspraken tussen overheden, marktpartijen en maatschappelijke organisaties over duurzaamheid en economische vernieuwing in en rond de Grevelingen en het Volkerak-Zoommeer.

Een aansprekend project binnen dit programma is het herstel van het getijde op de Grevelingen voor het bevorderen van de waterkwaliteit, via een doorlaat in de Brouwersdam. De mogelijkheid bestaat dat deze doorlaat tevens wordt benut voor een getijdencentrale, waarbij met turbines elektriciteit wordt opgewekt.

3. Westerschelde: bagger- en stortstrategie

Ook voor de Westerschelde is optimalisatie van de huidige veiligheidsstrategie gewenst. Dat is mogelijk door (innovatieve) dijkversterkingen te combineren met optimalisatie van de bagger- en stortstrategie, door het storten in te zetten om platen en vooroevers van dijken mee laten stijgen met de zeespiegel. Dit biedt ook kansen voor natuurherstel. Daarnaast zijn op lange termijn maatregelen nodig om het toenemende getijverschil te temperen. Voor deze strategie is het nodig de Westerschelde en het mondingsgebied in samenhang te beschouwen (zie ook par. 6.2). De uitwerking en implementatie van deze strategie vindt plaats als onderdeel van de Agenda van de Toekomst, die Nederland en Vlaanderen hebben opgesteld in de Vlaams-Nederlandse Scheldec commissie.

4. Oosterschelde: kering, dijken en zand

De voorkeursstrategie voor de Oosterschelde is gericht op een lange termijn strategie voor versterking en beheer van dijken, samen met een structurele aanpak van de zandhonger en een aangepast beheer van de Oosterscheldekering. Dat is mogelijk door steeds een combinatie van drie knoppen – kering, dijken, zand - te kiezen. Rijk en regio onderzoeken de komende jaren de optimale combinatie van deze knoppen in een MIRT Onderzoek Integrale Veiligheid Oosterschelde.

De provincie Zeeland zal samen met de bij de Oosterschelde betrokken partijen een ruimtelijke visie voor de Oosterschelde opstellen, waarin een balans wordt gezocht tussen veiligheid, ecologie en economie.

Acties

- Opstellen van een ruimtelijke visie voor de Oosterschelde. Initiatiefnemer: provincie Zeeland.

6.2. **Voorkeursstrategie Kust**

Toelichting op thema

Het Nederlandse kuststelsysteem is een zandig systeem. De samenhang in het zandige kuststelsysteem is groot en strekt zich - voor Nederland - uit vanaf de Zuidwestelijke Delta, via de Hollandse kustboog tot en met de Waddenzee en de Waddeneilanden.

Dit systeem is voortdurend in beweging onder invloed van natuurlijke processen. Binnen dit zandig systeem worden zanddelende en niet-zanddelende onderdelen onderscheiden. Het zanddelende systeem bestaat uit het kustfundament, de Waddenzee en de estuaria Westerschelde en Eems; onderdelen waartussen actieve uitwisseling van zand plaatsvindt. Ook de Voordelta, buitendelta's en geulen zijn onderdeel van dit systeem. Niet-zanddelende onderdelen van het kuststelsysteem zijn de (half-) afgesloten bekkens in de Zuidwestelijke Delta (Oosterschelde, Grevelingen, Haringvliet, Hollands Diep, Volkerak-Zoommeer en Veerse Meer), en ook langs de Waddenzee (IJsselmeer en Lauwersmeer).

In de Beslissing Zand (zie par. 2.1.1) is beschreven hoe richting 2100 op een duurzame en flexibele wijze invulling wordt gegeven aan de basiscondities voor veiligheid op langere termijn met duurzaam behoud van functies in de Nederlandse kust.

De Beslissing Zand continueert het beheer van de kust met zandsuppleties en voegt toe de Kustgenese 2.0: een geïntensiveerd onderzoeks- en monitoringsprogramma en pilots om vanaf 2020 met aanvullende kennis te besluiten over benodigde suppletievolumes en de verdeling van zand, op het niveau van één samenhangend zandig systeem. Tot 2020 wordt de huidige aanpak geconsolideerd. In deze periode wordt ingezet op pilots, onderzoek en monitoring om in 2020 te komen tot een Kustgenese voor het zanddelend kustsysteem. Tussen 2020 en 2050 wordt het zandvolume indien nodig verhoogd en moeten besluiten genomen worden over handhaving van de basiskustlijn, sedimentvoorraad en meestijgend kustfundament. Na 2050 moet bij snelle stijging van de zeespiegel het zandvolume verder verhoogd worden.

De Beslissing Zand beschouwt het gehele zandig systeem in zijn samenhang. De focus ligt op dit moment bij een ontwikkel pad voor de delen van het zandig systeem in de Zuidwestelijke Delta, de Hollandse Kust en het Waddengebied. Relevant voor de Beslissing Zand zijn vooral de volgende autonome ontwikkelingen:

- de opgaven als gevolg van kusterosie;
- de afname in volume van de buitendelta's;
- opdringende geulen;
- verlies van plaatareaal in de bekkens, als gevolg van sedimenttekorten in de (half-) gesloten bekkens van de Zuidwestelijke Delta.

Er is meer kennis nodig om de zandsuppleties effectiever en kostenefficiënter in te kunnen zetten. Daarom is 'lerend werken' een belangrijk onderdeel van de Beslissing Zand: pilots uitvoeren, monitoren en onderzoek doen en de resultaten benutten voor nieuwe besluiten.

Wat betekent het voor Zeeland?

De komende jaren zal het huidige beleid geëvalueerd worden en tegelijk zal op zorgvuldig gekozen locaties geëxperimenteerd worden met een aantal kleinschalige pilots en zullen de grootschalige pilots worden voorbereid. Op basis van de hernieuwde inzichten, wordt vervolgens bepaald welke grootschalige pilots in welk gebied een bijdrage kunnen gaan leveren aan het verbeteren van de inzichten in grootschalig kustonderhoud vanaf 2020.

Mogelijke kleinschalige pilots:

- Vergroten suppletie Westkapelse Zeedijk;
- Geulwandbestortingen Westerschelde;
- Sediment voor dijken Westerschelde;
- Suppletie Roggeplaat Oosterschelde;
- Verdere aanpak zandhonger Oosterschelde;
- Pilot innovatieve duurzame suppletietechnieken;
- Meegroeipilots dynamische kust Vlieland, Ameland en mogelijk Terschelling (mede kennis opdoen voor mogelijkheden in Zeeland);
- Vooroeversuppletie bij Domburg.

Mogelijke grootschalige pilots:

- Zandbank op buitendelta Waddenzee, voorlopige voorkeur Ameland (grootschalig). Mede kennis opdoen voor mogelijkheden in Zeeland.
- Zeewaartse verplaatsing geul Oostgat (grootschalig).

Welke keuzes maken we in Zeeland?

De keuze in het Deltaprogramma om de zandstrategie voor de kust en de Voordelta te optimaliseren voor de verschillende maatschappelijke doelen wordt onderschreven, inclusief de hiervoor beschreven stappen tot 2020, tussen 2020 - 2050 en na 2050. Het is wenselijk dat ook het zanddelend kustsysteem van de getijdenwateren als de Westerschelde in evenwicht blijft met de zeespiegelstijging.

Voor de Westerschelde is onderzoek nodig om te bepalen of en zo ja, welke sediment strategieën ontwikkeld moeten worden, rekening houdend met zeespiegelstijging en verhoogde rivierafvoeren en in relatie tot het gehele zanddelend kustsysteem. Voor de gesloten bekkens zullen in het kader van de Kustgenese in eerste instantie alleen sedimentanalyses nodig zijn.

Voor de Oosterschelde is een 'verkenning zandhonger' uitgevoerd. Dit is een sediment-strategie die ingaat op het suppleren van platen vanuit de geulen in de Oosterschelde en die hieraan een planning koppelt. De suppletie van de Galgeplaat is gereed, terwijl de suppletie van de Roggeplaat in uitvoering is. Op termijn is wellicht ook de suppletie van andere platen in beeld.

In Zeeland bestaat de ambitie om actief bij te (blijven) dragen aan het realiseren van de pilots, zoals deze hiervoor zijn beschreven. Niet alleen omdat deze bijdragen aan de kennisontwikkeling over het zandige systeem, maar ook omdat deze pilots een bijdrage kunnen leveren aan de regionale ambities op het gebied van veiligheid, natuur, economie en ruimtelijke kwaliteit. Waar mogelijk zal worden getracht om deze pilots integraal onderdeel te laten zijn van de Parelprojecten aan de kust of van het voortschrijdende programma Meer Met Dijken Doen.

Acties

- Onderzoek naar - en zo nodig ontwikkelen van – een sedimentstrategie voor de Oosterschelde en Westerschelde. Initiatiefnemer: Rijkswaterstaat.
- Een bijdrage leveren aan het realiseren van de pilots die worden voorbereid om de kennis van het zandige systeem te vergroten. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.

6.3. Kustvisie provincie Zeeland

Toelichting op thema

Het Rijksbeleid voor de kust verandert. Er zal een Kustpact worden vastgesteld, waarin de betrokken partijen gezamenlijk de waarde van de kust in brede zin gaan opstellen. Via een herziening van het Omgevingsplan Zeeland 2012-2018 (zie par. 2.2.1) en mettertijd een Provinciale Omgevingsvisie wordt voorzien in een nieuw afwegingskader voor bebouwing vanuit het ruimtelijke beleid.

Wat betekent het voor Zeeland?

Naar aanleiding van verschillende initiatieven in de kustzone is een maatschappelijke discussie ontstaan over het bouwen in de kustzone. Daarbij komt de vrees naar voren dat het beleid van de Zeeuwse overheden op dit onderwerp te veel ruimte biedt voor nieuwbouw. In dezelfde maatschappelijke discussie speelt ook de economische opgave om de vitaliteit van de verblijfsrecreatie te waarborgen. Tot slot wordt het behoud van de ongerepte Zeeuwse kust met zijn natuur- en landschapswaarden als maatschappelijke opgave benoemd.

In reactie op deze discussie is in het provinciale coalitieakkoord 2015-2019 "Krachten Bundelen" de actie opgenomen om een kustvisie op te stellen om meer zicht te hebben op de economische, ecologische, landschappelijke en maatschappelijke ontwikkelingen in de kustzone van Zeeland.

Tegelijkertijd hebben de gezamenlijke natuurorganisaties een eigen kustvisie opgesteld met bijbehorende publieke campagne.

Het kenniscentrum kusttoerisme gaat samen met de gemeenten Schouwen-Duiveland, Veere en Sluis een visie op kusttoerisme opstellen.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Er zal een Zeeuwse Kustvisie worden opgesteld, die wordt gedragen door de Zeeuwse overheden en de betrokken maatschappelijke partijen. In deze kustvisie zal antwoord worden gegeven op de vraag hoe economische ontwikkelingen aan de kust, de bestaande activiteiten aan de kust en het behoud en het beschermen van de natuur en landschapswaarden in de kustzone elkaar kunnen versterken

Acties

- Opstellen van een Kustvisie provincie Zeeland. Initiatiefnemer: provincie Zeeland.

6.4. Kennisontwikkeling

Toelichting op thema

Op tal van terreinen is – mede onder invloed van het Deltaprogramma – sprake van nieuwe kennis en innovaties. Daarbij valt te denken aan:

- Het verkrijgen van meer inzicht in de werking van natuurlijke systemen, zoals de wijze waarop het zandige kustsysteem functioneert of de werking van estuaria, zoals de Westerschelde. Via onderzoeksprogramma's als de Kustgenese 2.0 en het uitvoeren van pilots wordt (via monitoring) gewerkt aan vergroting van de kennis van het zandige kustsysteem en worden innovaties gestimuleerd, teneinde het zandige kustsysteem op orde te houden en zandsuppleties slimmer of goedkoper uit te voeren.
- Meer inzicht in de faalmechanismen van dijken, waardoor de wettelijke normering van waterkeringen kan worden verbeterd en het toetsingsinstrumentarium kan worden verbeterd. Voorbeelden daarvan zijn piping, verdroging van veendijken en erosiebestendigheid van dijken ingeval van golfoverslag.
- Via innovatieve dijkconcepten worden nieuwe inzichten en technieken toegepast om dijken te versterken, zodat dijkversterkingen slimmer en/of goedkoper kunnen worden uitgevoerd.
- Een integrale benadering van maatregelen voor de waterveiligheid, gericht op meervoudig ruimtegebruik. Daaruit komen nieuwe combinaties voort van veiligheid en andere functies. Via meegroeiconcepten, Kust Parels, Meer Met Dijken Doen, Meer doen met een schep zand e.d. worden dergelijke combinaties gestimuleerd. Deze integrale benadering leidt ertoe dat nagedacht moet worden over vormen van publiek-private samenwerking.
- Klimaatverandering, waardoor Nederland met nieuwe uitdagingen wordt geconfronteerd op het gebied van zeespiegelrijzing, stormen, hevige regenval, droogte en hitte. Via de ontwikkeling van klimaatscenario's wordt geprobeerd om meer zicht te krijgen op de effecten van deze veranderingen. De zeespiegelrijzing noodzaakt tot het nadenken over het toekomstbestendig maken van de Oosterscheldekering (bij meer dan 0,5 m zeespiegelrijzing) en het dempen van de getijdeslag in de Westerschelde.
- Bouwen met de Noordzee natuur, waarbij natuurlijke systemen worden ingezet om zowel de natuur als de veiligheid te bevorderen. De Natuurambitie Grote Wateren¹⁵ vormt hiervoor een belangrijke stimulans. Vergroting van de kennis van het zandige kustsysteem en het sedimentbeheer in de estuaria vergroot de effectiviteit van suppleties en maakt innovaties mogelijk (voorbeelden: de Zandmotor, de suppletie van de Roggeplaat, de aanleg van de Veiligheidsbuffer Oosterschelde).
- Het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie dat een geheel nieuw onderwerp actueel heeft gemaakt, namelijk hoe Nederland zich zo goed mogelijk kan voorbereiden ingeval er toch een overstroming plaats vindt. Dit vergt de nodige kennisontwikkeling op het gebied van het blootleggen van kwetsbaarheden, de ruimtelijke inrichting en de crisisbeheersing. Tevens maakt het nieuwe vormen van samenwerking nodig.
- Specifiek voor Zeeland is de stelselherziening en normering van de regionale waterkeringen een belangrijke innovatie. De ontwikkelde 3D-overstromingssimulaties hebben nieuwe informatie opgeleverd, die bestuurders helpt bij het maken van keuzes.
- Eveneens specifiek voor Zeeland heeft het project Zeeweringen nieuwe inzichten opgeleverd. Door onderzoek is de kennis van de natuur vergroot. Ook zijn de effecten van dijkversterkingen

¹⁵ Zie de website <https://www.rijksoverheid.nl/doe-mee/afgeronde-projecten/natuurambitie-grote-wateren>

op de natuur nu beter in beeld. Er zijn belangrijke innovaties gedaan om dijkversterkingen goedkoper uit te voeren of materialen toe te passen die minder grondstoffen of energie vereisen. Tot slot zijn belangrijke lessen geleerd om de processen te stroomlijnen die nodig zijn om tijdig alle procedures en vergunningen te kunnen doorlopen.

Wat betekent het voor Zeeland?

De kennisontwikkeling zal ook de komende jaren doorgaan. Het is voor Zeeland van belang om deze ontwikkelingen te volgen en hierin actief te participeren en een voorbeeldfunctie te vervullen.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Van belang is om de kennis die is opgedaan te borgen en over te dragen. Via de Zeeweringen-WIKI is de kennis en ervaring die met het project Zeeweringen is opgedaan digitaal opgeslagen en ontsloten.

Het is belangrijk om kennis die via regionale projecten wordt opgedaan, bijvoorbeeld via de Kust Parels en Meer Met Dijken Doen, vast te leggen en te ontsluiten.

Zeeland moet een bijdrage blijven leveren aan kennisontwikkeling door te participeren in programma's en bij te dragen aan het uitvoeren van pilots. De uitdaging is om de regionale ambities te integreren in deze programma's en pilots.

Acties

- Participeren in (landelijke) programma's en pilots en zo kansen benutten om regionale ambities te realiseren. Initiatiefnemer: Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.

7. Samenwerking

7.1. Borgen van kennis en ervaring

Toelichting op thema

Via projecten, pilots en programma's wordt kennis en ervaring opgedaan, waarvan voorkomen moet worden dat deze kennis uitsluitend "in de hoofden" van de betrokken medewerkers en bestuurders blijft opgeslagen. Zo niet, dan verdwijnt deze kennis na het beëindigen van het dienstverband of het project of programma in een hoog tempo.

Wat betekent het voor Zeeland?

Ook in Zeeland is kennis en ervaring opgedaan met regionale projecten en pilots. Voorbeelden zijn:

- de Zwakke Schakelprojecten, waarmee kennis is opgedaan met vormen van publiek-private samenwerking en integrale gebiedsontwikkeling.
- Het project Zeeweringen, waarmee ervaring is opgebouwd en innovaties zijn uitgevoerd op het gebied van dijkversterkingen, processen en werken met de natuur.
- Kustprojecten, zoals de geulverlegging van het Krabbengat (Schouwen) en de geulwandsuppleties Oostgat (Walcheren) en Nieuwe Sluis (Zeeuws-Vlaanderen).

Toekomstige projecten en pilots zullen opnieuw bijdragen aan een verdere kennisontwikkeling, zoals de Kust Parels en Meer Met Dijken Doen.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Van belang is om de kennis die is opgedaan te borgen en over te dragen. Via de Zeeweringen-WIKI is de kennis en ervaring die met het project Zeeweringen is opgedaan digitaal opgeslagen en ontsloten.

Het is belangrijk om kennis die regionaal wordt opgedaan, bijvoorbeeld via de Kust Parels en Meer Met Dijken Doen, eveneens te borgen. Het is daarbij efficiënt om aansluiting te zoeken bij de bestaande samenwerking tussen de Hogeschool Zeeland, waterschap Scheldestromen, Rijkswaterstaat en provincie Zeeland voor het borgen van kennis opgedaan via het project Zeeweringen.

Acties

- Het borgen van kennis die met pilots en projecten in de regio is opgedaan door het uitbouwen van de Zeeweringen-WIKI. Initiatiefnemer: Waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat.

7.2. Samenwerking tussen partijen

Toelichting op thema

Zoals in hoofdstuk 4 is belicht is het thema water sterk verweven met maatschappelijke belangen als veiligheid, recreatie en toerisme, natuur, duurzame energie, stedelijke ontwikkeling, gebiedsontwikkeling etc. Waterveiligheid, economie, ruimtelijke kwaliteit, natuur e.d. zijn nauw met elkaar verbonden. Deze verweving maakt dat opgaven niet los van elkaar kunnen worden opgepakt, maar juist integraal en gebiedsgericht. Zo'n aanpak draagt bij aan het bereiken van breed gedragen oplossingen, snellere procedures en

kosteneffectieve maatregelen. Bij de opgaven die in hoofdstuk 5 aan de orde zijn gekomen staat een dergelijke aanpak centraal. Dit vergt samenwerking tussen alle betrokken overheden en maatschappelijke organisaties.

De noodzaak tot samenwerking zal de komende jaren alleen maar groter worden als gevolg van ontwikkelingen als:

- Het Deltaprogramma, dat de uitvoering van de Deltabeslissingen in belangrijke mate bij de regio's neerlegt;
- De complexiteit van de uitdagingen waarmee Zeeland de komende decennia geconfronteerd zal worden. Een voorbeeld is ruimtelijke adaptatie, dat de inzet van vele publieke en semipublieke partijen vergt;
- De reorganisaties die overheden hebben doorgemaakt en nog doormaken, waardoor de beschikbare kennis en ervaring binnen organisaties onder druk staan;
- De beperkt beschikbare financiële middelen, die samenwerking met andere overheden en private partijen noodzakelijk maakt om tot een uitvoerbaar project te komen.

Wat betekent het voor Zeeland?

Zeeland kent een intensieve samenwerking tussen de verschillende overheden die betrokken zijn bij de zorg voor de waterkeringen in Zeeland, zowel op bestuurlijk als ambtelijk niveau. Deze samenwerking heeft als voordeel dat bestuurders en ambtenaren elkaar kennen en snel weten te vinden. Dit wordt nog gestimuleerd door de overzichtelijke schaal van Zeeland (één waterschap, één Veiligheidsregio, een beperkt aantal gemeenten). Dit vergemakkelijkt de samenwerking tussen partijen en vergroot de mogelijkheden om gezamenlijk kansen te verzilveren.

Dit vormt een goede basis om de samenwerking in de toekomst voort te zetten en verder uit te bouwen. De huidige samenwerkingsovereenkomst tussen Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen biedt die mogelijkheid.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Op regionaal niveau zal de samenwerking worden uitgebouwd, waarbij de projectorganisatie Waterveiligheid - het samenwerkingsverband¹⁶ tussen waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat – de basis vormt.

Beide organisaties zijn deze samenwerking aangegaan met als doel om elkaars expertise in te zetten voor werken voor de waterveiligheid, zoals het Hoogwaterbeschermingsprogramma, bestortingen en de uitvoering van het Deltaprogramma.

Dit samenwerkingsverband kan bijvoorbeeld ook worden ingezet voor de planontwikkeling en realisatie van de Kust Parels en van projecten in het kader van Meer Met Dijken Doen.

¹⁶ In 2014 hebben Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen een samenwerkingsovereenkomst getekend voor de oprichting van een Projectorganisatie Waterveiligheid. Deze is belast met de voorbereiding en uitvoering van projecten ten behoeve van de waterveiligheid, zoals vooroeverbetortingen en HWBP-projecten.

Acties

- De projectorganisatie Waterveiligheid benutten voor de realisatie van projecten die kennis en ervaring vereisen en waarvoor samenwerking tussen partijen in de regio noodzakelijk is. Initiatiefnemers: Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen.

7.3. Samenwerking in landelijke en Europese programma's

Toelichting op thema

De realisatie van regionale ambities kan samenwerking op een hoger schaalniveau vergen. De redenen kunnen zijn gelegen in het ontbreken van specialistische kennis of financiële middelen, die regionaal niet of onvoldoende beschikbaar zijn. Deelname aan landelijke of Europese programma's bevordert ook de "zichtbaarheid" van Zeeuwse projecten. Aansprekende successen kunnen Zeeland op de kaart zetten.

Wat betekent het voor Zeeland?

Het is van belang om zicht te hebben op ontwikkelingen die van belang kunnen zijn voor Zeeland. Deelname in landelijke overleggroepen vanuit het Deltaprogramma en vanuit de koepelorganisaties IPO, VNG en Unie van Waterschappen kunnen een bron van informatie zijn en een platform vormen om aandacht te vragen voor Zeeuwse projecten of knelpunten.

Bij diverse Deltaprogramma's zijn door of namens de Zeeuwse overheden convenanten ondertekend, waarin de participatie binnen deze programma's is toegezegd (zie par. 4.1).

De praktijk laat zien dat het via regionale cofinanciering mogelijk is de besluitvorming over projecten in positieve zin te beïnvloeden (bijvoorbeeld: de suppletie van het strand bij de Brouwersdam en de suppletie van de Roggeplaat), waardoor met een (relatief) bescheiden financiële bijdrage een grote investering mogelijk wordt gemaakt.

Welke keuzes maken we in Zeeland?

Vanuit de regio zal – zowel ambtelijk als bestuurlijk – inzet gepleegd blijven worden in de landelijke overleggroepen vanuit het Deltaprogramma en de koepelorganisaties, teneinde op de hoogte te blijven van ontwikkelingen en aandacht te vragen voor Zeeuwse projecten of knelpunten.

Via de permanente vertegenwoordigingen van de diverse overheden in Brussel wordt zicht gehouden op Europese programma's, die van belang kunnen zijn voor Zeeuwse projecten.

Afhankelijk van het te verwachten resultaat – dit kunnen ook resultaten op de lange termijn zijn - zal worden afgewogen of het zinvol is om deel te nemen in landelijke en Europese programma's.

Het succesvolle beleid om via regionale cofinanciering een investering in een belangrijk Zeeuws project mogelijk te maken zal worden voortgezet.

Acties

- De deelname in landelijke overleggroepen van het Deltaprogramma en koepelorganisaties voortzetten. Initiatiefnemers: alle Zeeuwse overheden.

8. Programma 2016-2021

Onderwerp	Actiepunt	Door	Jaar
Vooroeverbestedingen	Ontwikkelen van een nieuwe werkwijze voor de toekomstige vooroeverbestedingen voor de Oosterschelde.	Rijkswaterstaat	2016
	Opstellen van projectplannen voor de in voorbereiding zijnde cluster 3-bestedingen.	Projectorganisatie Waterveiligheid	2016
	Opstellen (achteraf) van projectplannen voor de uitgevoerde cluster 2-bestedingen.	Projectorganisatie Waterveiligheid	2016
	Mogelijkheden onderzoeken voor een integrale aanpak van vooroeverbestedingen via Meer Met Dijken Doen.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	2016
Kustlijnzorg	Advies uitbrengen aan Rijkswaterstaat over de landwaartse of zeewaartse verlegging van de BKL	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	2016
	Consultatie over en het nemen van een beslissing tot herziening van de BKL.	Ministerie van Infrastructuur en Milieu	2016
Risico buitendijkse gebieden	Inventarisatie van de milieu- en economische schade door overstroming van de buitendijkse bedrijventerreinen en beoordeling of aanvullend beleid nodig is.	Provincie Zeeland	2018
	In het ontwerp Waterkeringenbeheerplan 2016-2020 wordt beleid opgenomen met betrekking tot de ruimte voor permanente en niet permanente bebouwing in de waterkeringszone.	Waterschap Scheldestromen	2016
Normering primaire waterkeringen	Uitvoeren landelijke Vierde Toetsing van de primaire waterkeringen op basis van de nieuwe normering.	Rijkswaterstaat en Waterschap Scheldestromen	Start 2017
	De "vinger aan de pols houden" bij de normering voor locaties, waarvoor in het verleden aandacht is gevraagd.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	Continue
Wijzigen primaire C-keringen naar regionale of primaire waterkeringen	Primaire C-keringen die volgens de nieuwe systematiek komen te vervallen worden per 1-1-2017 opgenomen in het stelsel van regionale waterkeringen.	Provincie Zeeland	2017
	Deze regionale waterkeringen worden uiterlijk in 2018 voorzien van een norm.	Provincie Zeeland	2018

	Afspraken maken over de financiering van de noodzakelijke versterkingsmaatregelen.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	2020
Hoog Water Beschermings Programma (HWBP)	Uitvoering van de HWBP-projecten in de periode 2016-2021	Waterschap Scheldestromen	2016-2021
Ruimtelijke Adaptatie	Uitvoeren van een regionaal programma voor Klimaatadaptatie in Zeeland en bewaken van de voortgang daarvan.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en Portefeuillehoudersoverleg Water VZG	2015 t/m 2020
	Ontwikkelen van een "stresstest" klimaatadaptatie, tevens een handreiking voor het opstellen van een overstromingsrisicoparagraaf voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen en Portefeuillehoudersoverleg Water VZG.	2016
Project normering regionale waterkeringen en stelselherziening	Vaststelling van de norm voor regionale waterkeringen die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat (artikel 2.4 van de Waterwet).	Ministerie Infrastructuur & Milieu	2020
	Vaststelling van de norm voor regionale waterkeringen die in beheer zijn bij Waterschap Scheldestromen (artikel 2.2 van de Waterverordening Zeeland).	Provincie Zeeland.	2020
	Vastlegging van het stelsel van regionale waterkeringen via het Omgevingsplan Zeeland.	Provincie Zeeland.	2020
	Planologische bescherming van het stelsel van regionale waterkeringen via de Verordening ruimte provincie Zeeland.	Provincie Zeeland.	2020
	Vastlegging van het stelsel van regionale waterkeringen in de legger van het waterschap Scheldestromen.	Waterschap Scheldestromen.	2020
	Financieringsregeling ontwikkelen voor het op orde brengen van regionale waterkeringen die niet aan de norm voldoen.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	2020
	3D-visualisatie overstromingsgevolgen inzetten voor het proces van bewustwording van het overstromingsrisico.	Provincie Zeeland	2020
Crisisbeheersing	Vaststelling van een Regionaal Zeeuws Crisisplan 2016-2020	Veiligheidsregio Zeeland	2016
	Vastleggen in een plan van de handelingsperspectieven bij de dreiging van een overstroming.	Veiligheidsregio Zeeland	2020

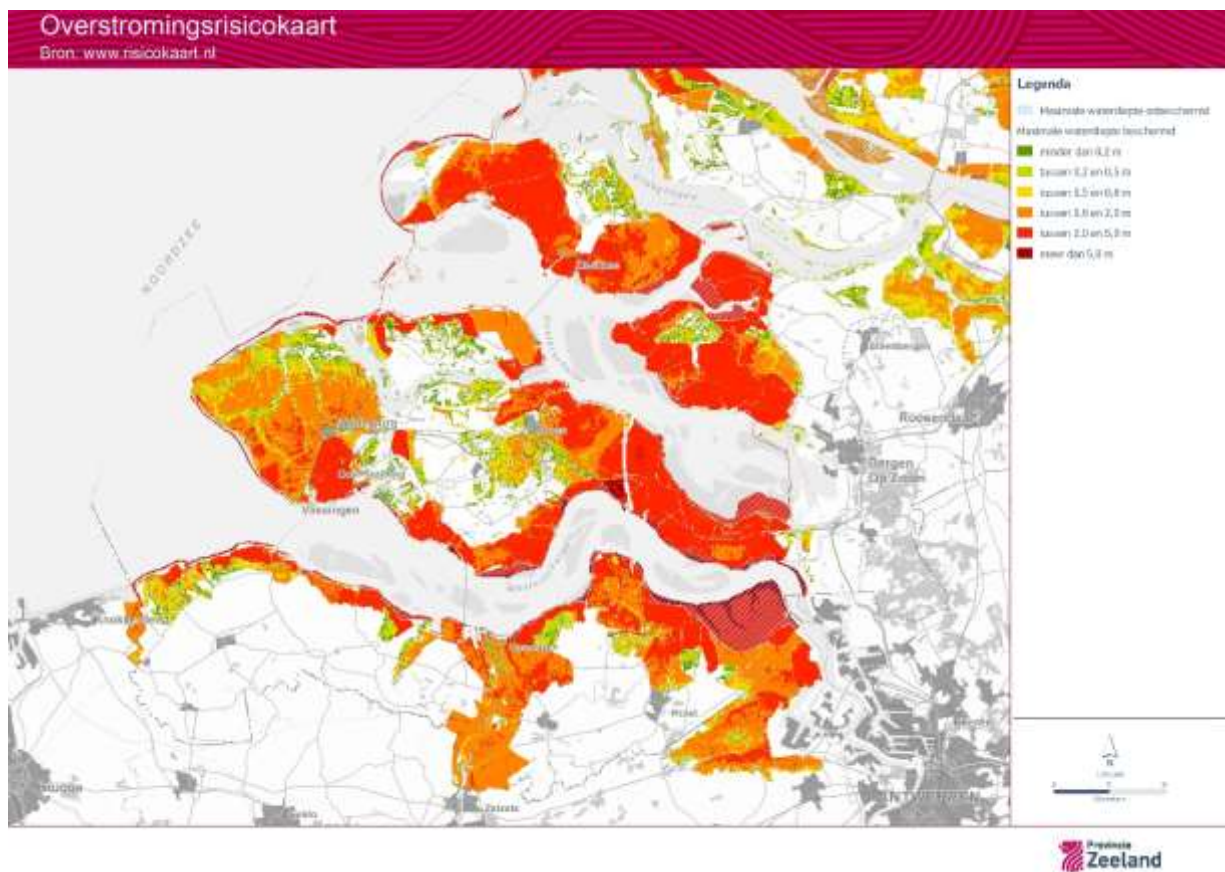
Governance	Relevante onderwerpen afstemmen met partners in de regio, zoals de Zeeuwse gemeenten en de Veiligheidsregio Zeeland	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	Continue
	Afstemming agendaonderwerpen vanuit het Landelijk Overleg Kust, Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta en het stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	Continue
Zeeuwse Kust Parelprojecten	Voor iedere Kust Parel een uitvoerbaar plan opstellen, gebaseerd op het uitgangspunt van meervoudig ruimtegebruik van de waterkering.	Projecttrekkers	2017
	Per Kust Parel "de vinger aan de pols houden" en waar nodig de voortgang stimuleren en faciliteren.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	continue
Meer Met Dijken Doen	Per project een plan van aanpak opstellen, gebaseerd op het uitgangspunt van meervoudig ruimtegebruik van de waterkering.	Projecttrekkers	2016
	Per project "de vinger aan de pols houden" en waar nodig de voortgang ondersteunen en faciliteren.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	continue
	Afhankelijk van ontwikkelingen projecten van de lijst afvoeren of toevoegen.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	continue
Optimalisatie maatschappelijke meerwaarde bij kustlijnverzorging	De wensen en belangen voor een geplande zandsuppletie in de periode 2016-2019 inventariseren.	Rijkswaterstaat met inbreng van de kustgemeenten, waterschap Scheldestromen en provincie Zeeland.	jaarlijks
	Tijdens het consultatieproces voor het suppletieprogramma wensen inbrengen om binnen één zandsuppletieproject extra zand voor een badplaats aan te brengen, ten koste van de aangrenzende raaien waar minder zand wordt gesuppleerd.	Kustgemeenten, waterschap Scheldestromen en provincie Zeeland, met inbreng van Rijkswaterstaat	jaarlijks
	Consultatie over de kustfundamentsuppleties en onderzoek naar mogelijkheden om meerdere maatschappelijke belangen te dienen.	Rijkswaterstaat met inbreng van het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	2017
	Inventarisatie van kansrijke locaties voor "meer doen met een schep zand".	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.	Continue

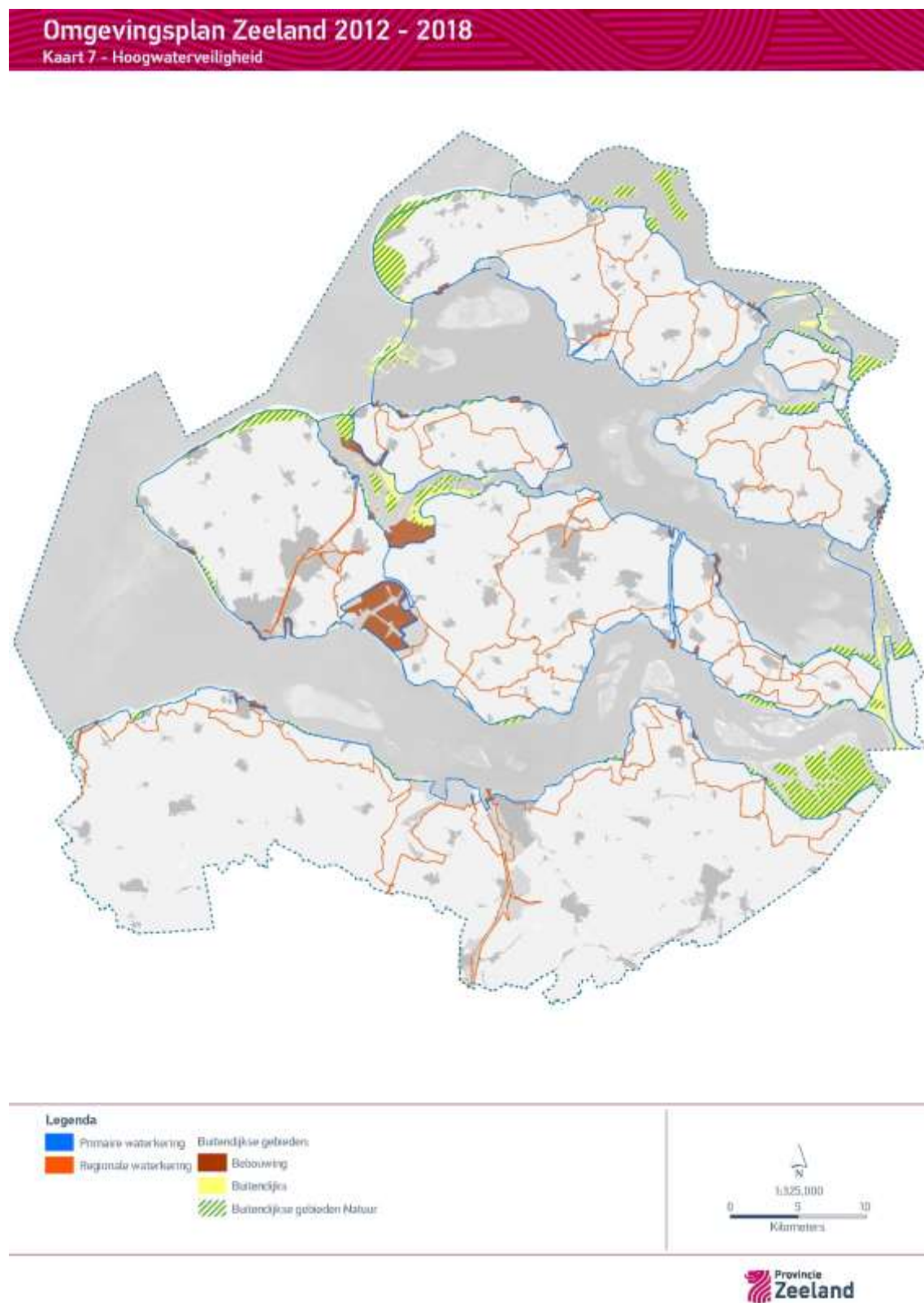
	Afweging of nieuwe strandbebouwing op stranden, waar knelpunten kunnen ontstaan met de strandbreedte, moet worden tegengegaan.	Kustgemeenten, provincie Zeeland met inbreng van waterkeringenbeheerder	2017
	Beperken van de oppervlakte en diepte van strandbebouwing op stranden met een smal droog strand.	Kustgemeenten en waterkeringenbeheerder.	2019
	Haalbaarheid onderzoeken van een pilot voor "werk met werk maken" langs de Sardijngemaal door zand dat beschikbaar komt door baggerwerkzaamheden op het strand te spuiten.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.	2016
Herziening Beleidslijn Kust en opstellen Kustpact	Vaststelling van het Waterkeringenbeheerplan 2016-2020, waarin bebouwingscontouren langs de primaire waterkeringen aan de Noordzeekust, de Oosterschelde en de Westerschelde zijn opgenomen.	Waterschap Scheldestromen	2016
Voorkeursstrategie Zuid-westelijke Delta	Opstellen van een ruimtelijke visie voor de Oosterschelde.	Provincie Zeeland	2018
Voorkeursstrategie Kust	Onderzoek naar - en zo nodig ontwikkelen van – een sedimentstrategie voor de Oosterschelde en Westerschelde.	Rijkswaterstaat.	2016-2020
	Een bijdrage leveren aan het realiseren van de pilots die worden voorbereid om de kennis van het zandige systeem te vergroten.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen.	Continue
Kennisontwikkeling	Participeren in (landelijke) programma's en pilots en zo kansen benutten om regionale ambities te realiseren.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	Continue
Kustvisie provincie Zeeland	Opstellen van een Kustvisie provincie Zeeland	Provincie Zeeland.	2017
Kennisontwikkeling	Participeren in (landelijke) programma's en pilots en zo kansen benutten om regionale ambities te realiseren.	Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen	Continue
Borgen van kennis en ervaring	Het borgen van kennis die met pilots en projecten in de regio is opgedaan door het uitbouwen van de Zeeweringen-WIKI.	Waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat	2017
Samenwerking tussen partijen	De projectorganisatie Waterveiligheid benutten voor de realisatie van projecten die kennis en ervaring vereisen en waarvoor samenwerking tussen partijen in de regio noodzakelijk is.	Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen.	Continue

Samenwerking in landelijke en Europese programma's	De deelname in landelijke overleggroepen van het Deltaprogramma en koepelorganisaties voortzetten.	Alle Zeeuwse overheden	continue
--	--	------------------------	----------

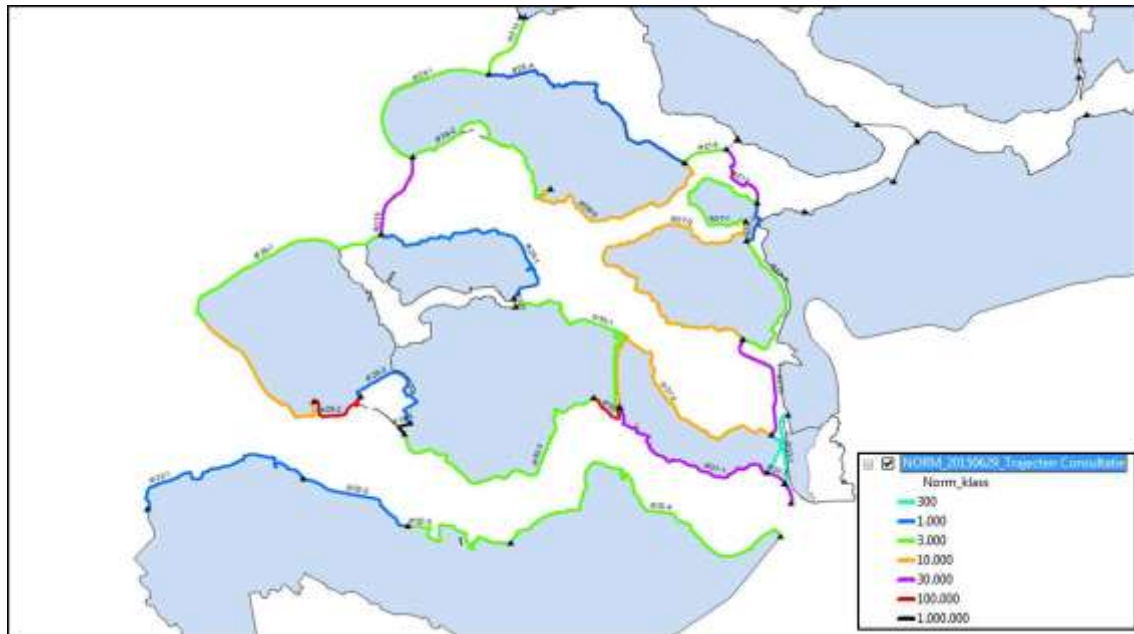
Bijlagen

Bijlage 1: Overstromingsrisicokaart (bron: www.risicokaart.nl)

Bijlage 3: Nieuwe normering primaire waterkeringen (bron: ontwerp Waterkeringenbeheerplan 2016-2020 waterschap Scheldestromen)

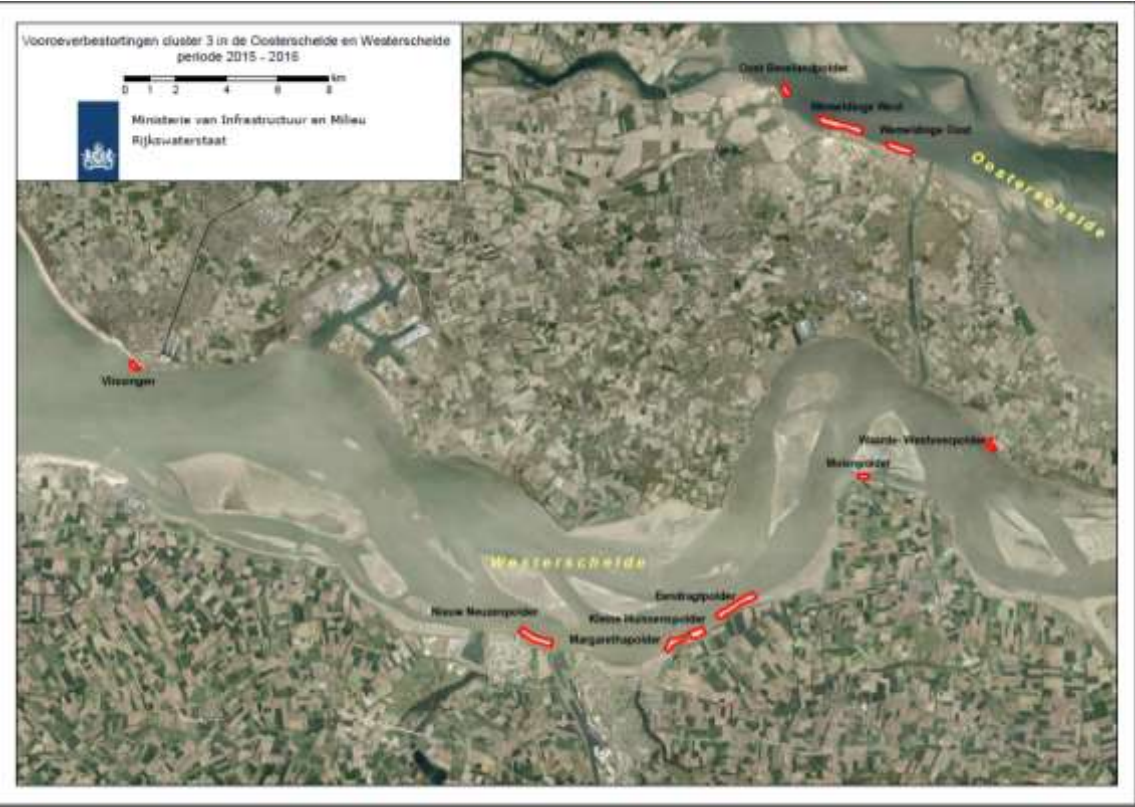
Bijlage 4: Overzicht Zeeuwse versterkingsprojecten in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (bron: www.hoogwaterbeschermingsprogramma.nl)

1. Zuid-Beveland Oost, Oosterschelde
2. Burghsluis- Schelphoek
3. Flauwershaven, Borrendamme
4. Zuid-Beveland West, Westerschelde
5. Emanuelpolder
6. Inlaag Zuidhoek, Bruinisse
7. Zuid-Beveland Oost, Westerschelde
8. Kanaal door Zuid-Beveland

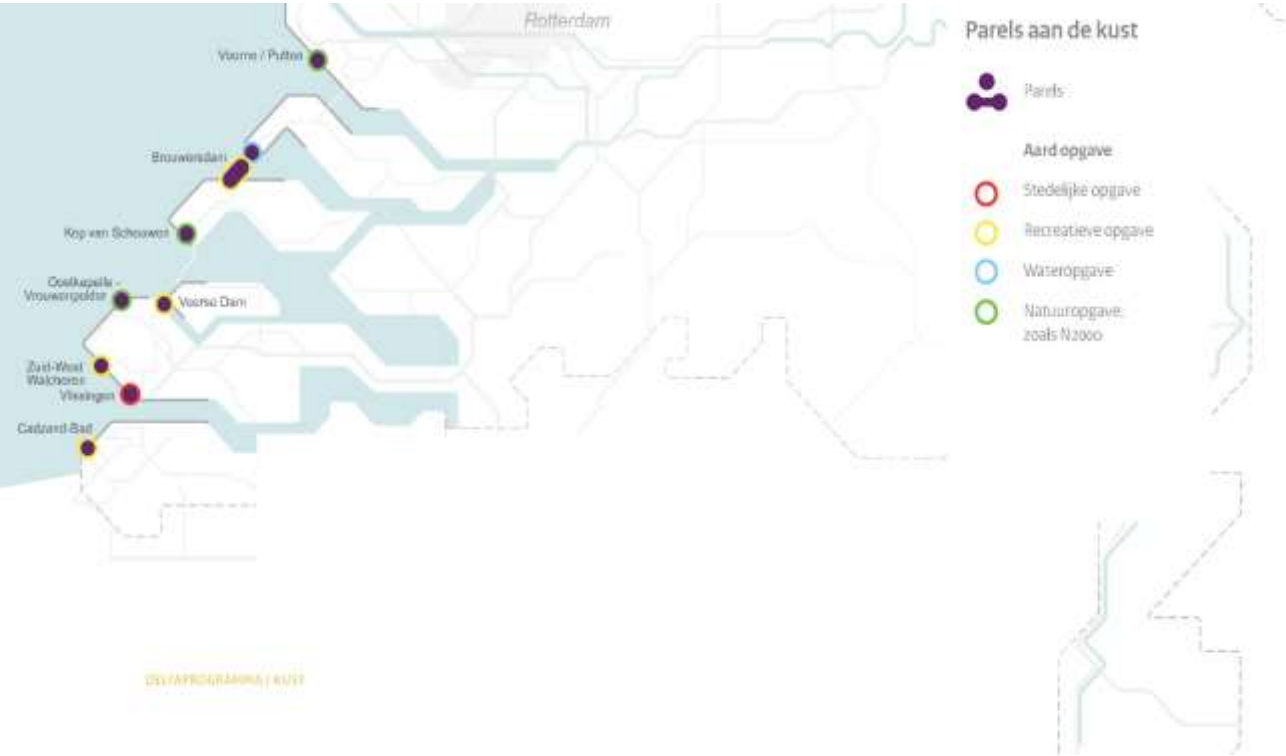
Bijlage 5.1: Overzicht locaties vooroeverbestortingen cluster 2.2. (bron: Rijkswaterstaat)

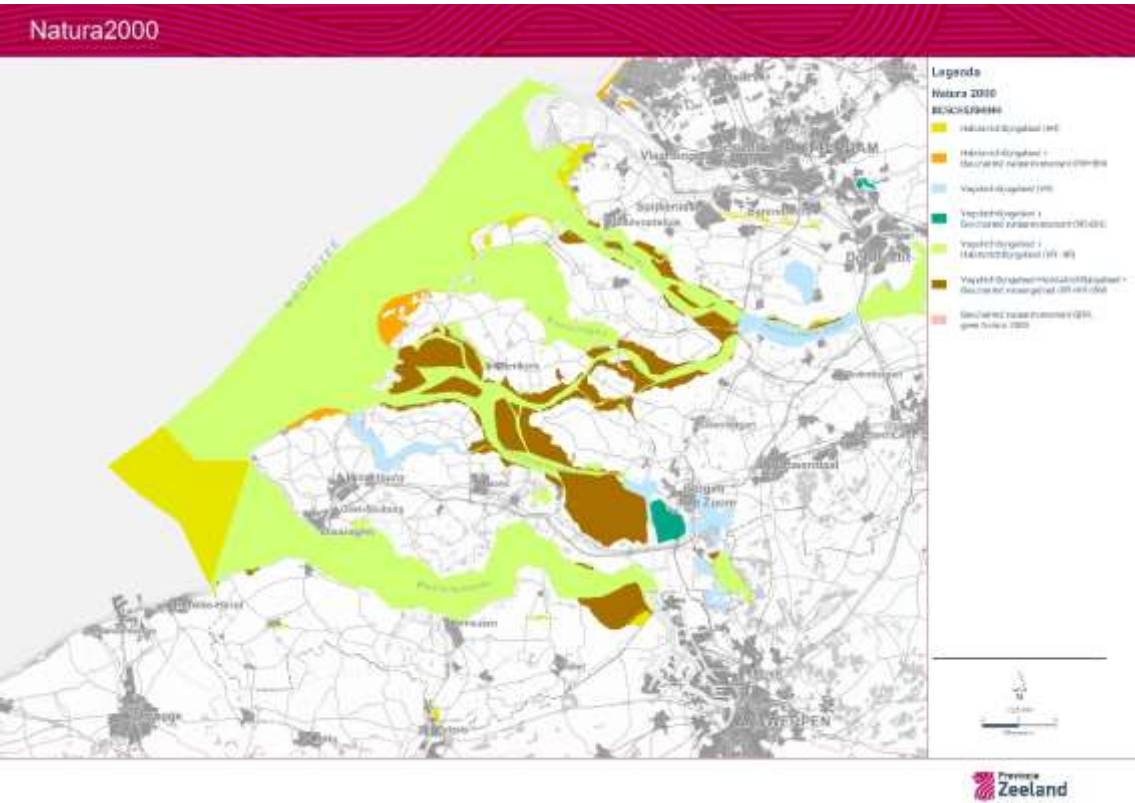
Bijlage 5.2: Overzicht locaties vooroeverbestortingen cluster 3 (bron: Rijkswaterstaat)

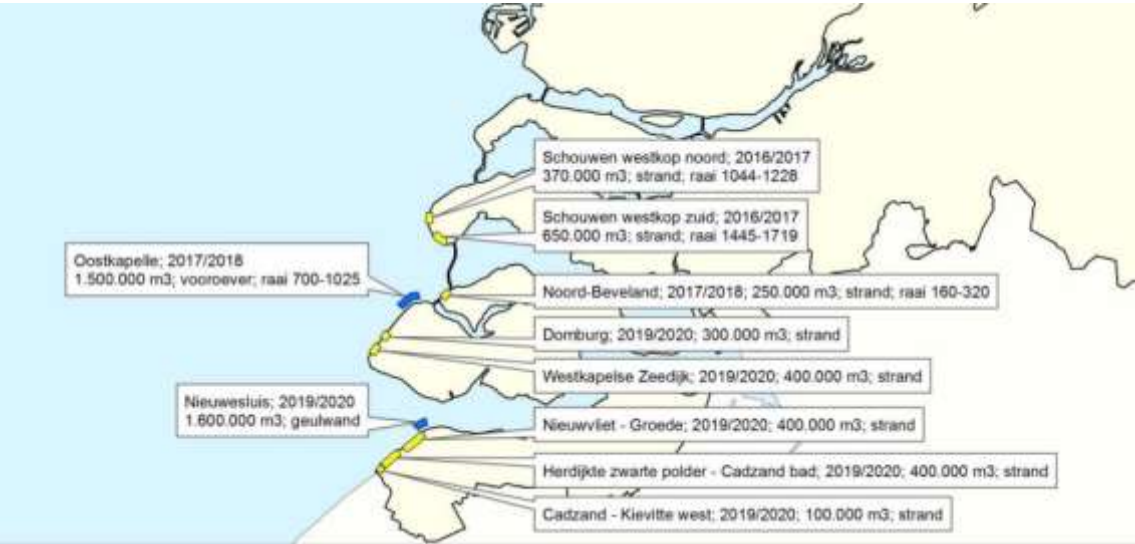
Bijlage 6: Locatie Kust Parels in de Nationale Visie Kust (bron: Nationale Visie Kust)

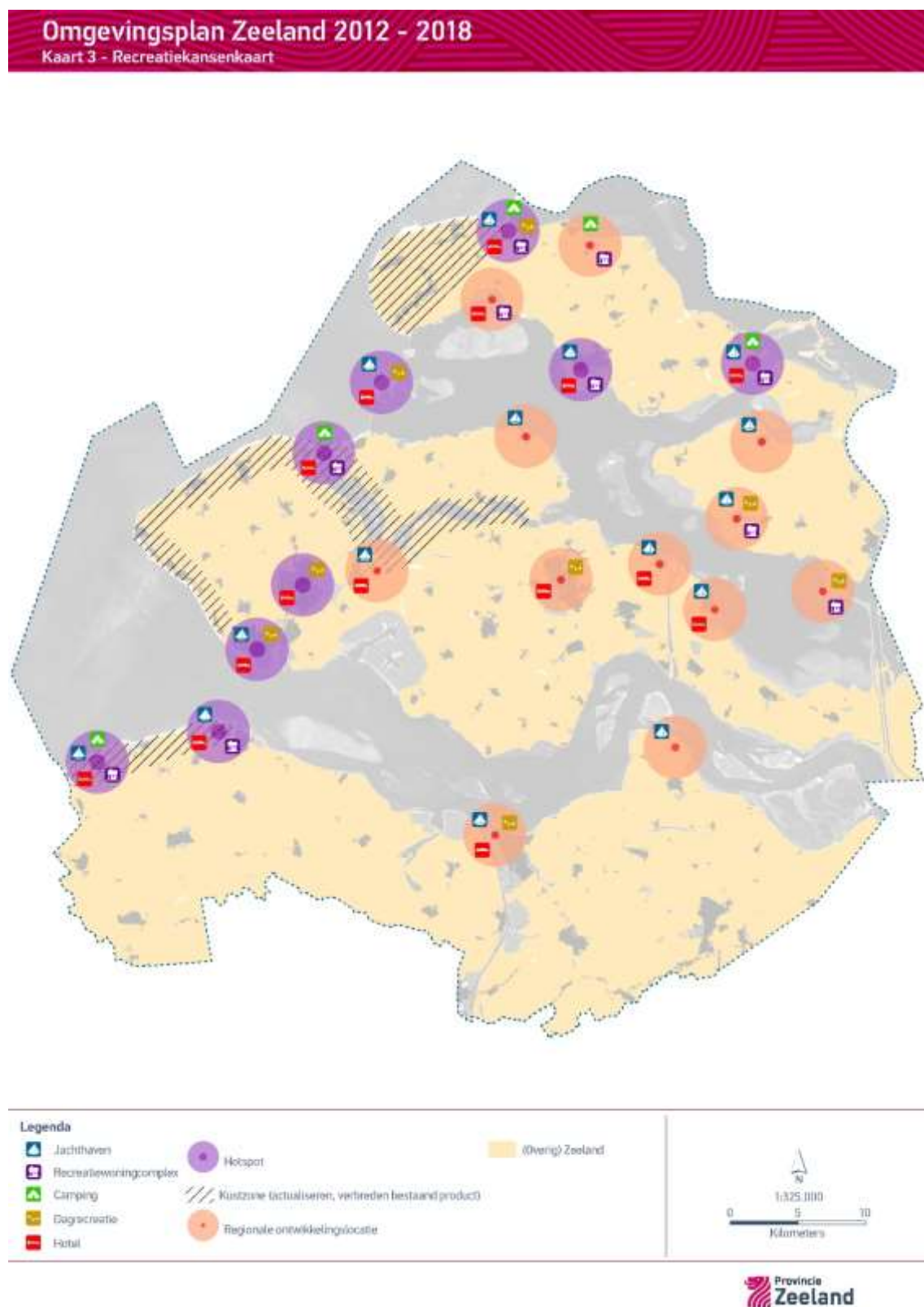

Bijlage 7: Natura 2000-gebieden in Zeeland (bron: Geoweb provincie Zeeland)

Bijlage 8: Zandsuppletieprogramma 2016 – 2019 (bron: Rijkswaterstaat)

COLOFON

Uitgave

Provincie Zeeland

Tekst

Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen

Beeld

Anita Eijlers

Marco van der Maas

Beeldbank Laat Zeeland Zien

Waterschap Scheldestromen

Rijkswaterstaat Zee en Delta

Contact

l.caljouw@zeeland.nl

Juli 2016

